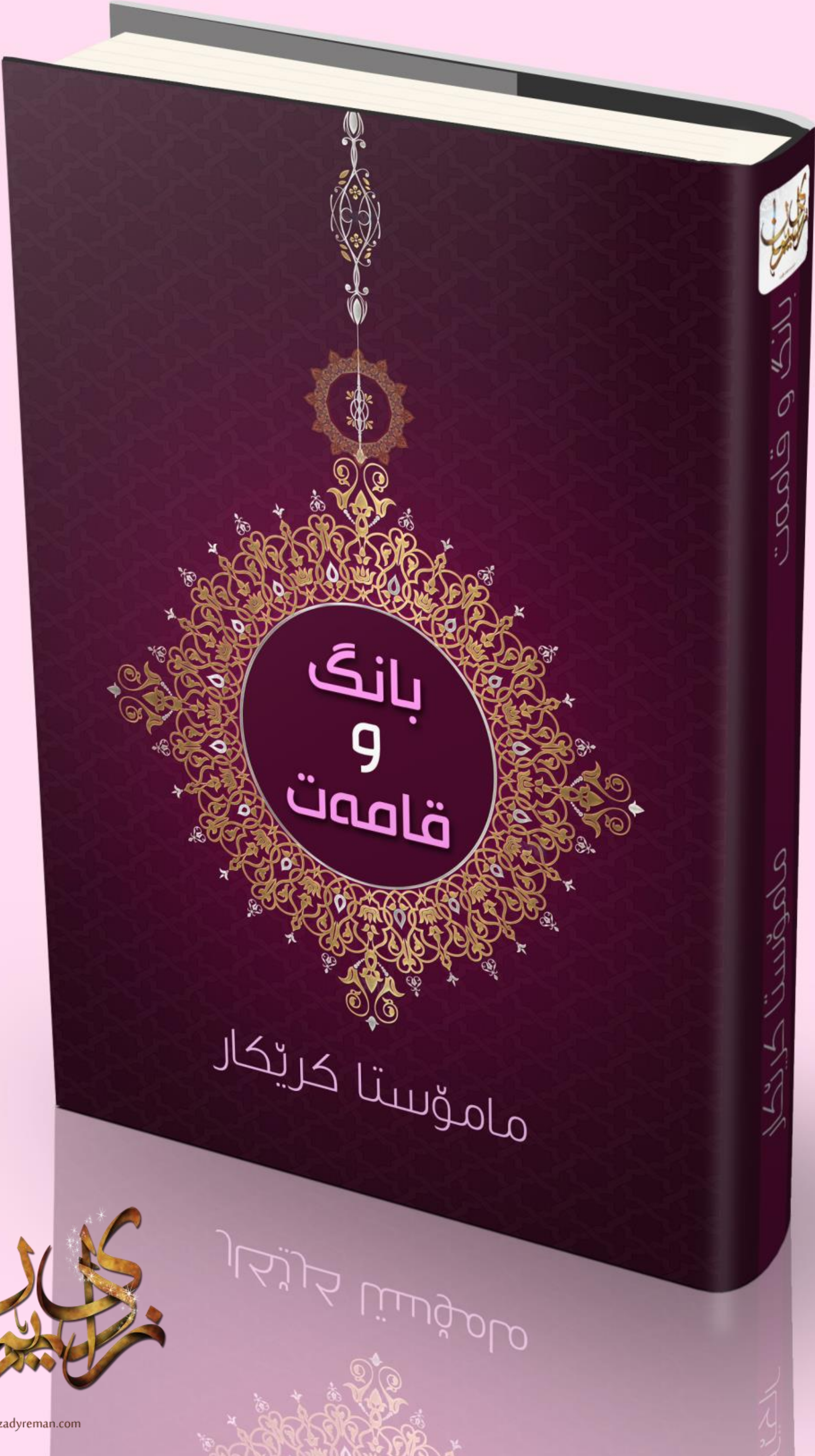

zadyreman.com

بسم الله الرحمن الرحيم

بانگ و قامەت

زانکۆی ئازادی دیراساتی ئیسلامی

بانگ و قامەت

نوسینی

مامۆستا کرێکار

بانگ و قامەت

کــتــێــبـــــی: بانگ و قامەت
نوسینـــــــــی: مامۆستا کرێکار
نەخشەســــازی: ئیـسـلامرەو
ساڵـــــــــــی: ١٤٣٧ك-٢٠١٦ز

لە بڵاوکراوەکانی
زانکۆی ئازاي دیراسائی ئیسلامی(زادی)

(وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ)

.... الحــج/٢٧ ....

بسم الله الرحمن الرحيم

انَّ الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ ونَسْتَعِينُهُ ونَسْتَغْفَرُهُ، ونَعوذُ باللهِ مِنْ شُرورِ أنْفُسِنا ومِنْ سَيِّئاتِ أعْمالِنا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلِ فَلا هادِيَ لَهُ. وأشْهَدُ أنْ لا الهَ إلا اللهُ وأشهَدُ أنَّ محمداً عَبدُهُ ورسُولُهُ.

يا أيُّها الذينَ آمَنوا اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقاتِهِ ولا تَمُوتُنَّ إلاّ وأنتُمْ مُسلِمونَ

يا أيُّها النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الذي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ واحِدةٍ وخَلَقَ مِنها زَوجَها وبَثَّ مِنهُما رِجَالاً كَثيراً ونِساءً واتَّقُوا اللهَ الذي تَساءَلُونَ بِهِ والارْحَامَ إنَّ اللهَ كانَ عليكُمْ رَقيباً

يا أيُّها الذينَ آمنوا اتقوا اللهَ وقُولوا قَولاً سَديدَاً، يُصْلِحْ لَكُمْ أعمالَكُمْ ويَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللهَ ورسولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوزَاً عَظيماً

أمَّا بعدُ: فإنَّ أصْدَقَ الحَديثِ كِتابُ اللهِ، وخَيرَ الهَدِي هَدْيُ محمدٍ وشَرَّ الامُورِ مُحْدَثاتُها، وكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ، وكُلَّ ضَلالَةٍ في النَّارِ.

پێشەكی

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمدلله رب العالمين والصلاة والسلام على رسوله الامين محمد وعلى آله وصحبه اجمعين

زانیـــــنی هەنـــــدێک لە زانســـــتیە شـــــەرعییەکان لەســـــەر موســـــوڵمان فەرزی عەیـــــنە. فەرزی عەیـــــن وەکـــــو نـــــوێژو ڕۆژووە، کە کەس لە جیـــاتی کەســـی تـــر نایکـــات. موســـوڵمان دەبێـــت زانیـــارییە ســـەرەتاییەکانی دیـــن کە زانایـــانی عەقیـــدەو ئوصـــول پێیـــان دەڵـــێن: (مـــا علـــم مـــن الـــدين بالضـــرورة) کە لەم زەمـــانەدا پێیـــان دەڵێـــین: (بەڵگەنەویســـت) چـــاک بزانێـــت.. لەو زانیاریـــانە زانیـــنی ئەحکامەکـــانی نـــوێژە.. نـــوێژو ئەوەی لە بـــازنەی ئەحکـــامی نـــوێژ دایە. ناشـــێت نوێژخوێنێـــک ئەحکامەکـــانی دەســـنوێژ نەزانێـــت. لە دەســـنوێژدا ناشـــێت نەزانێـــت کە مەســـحی ســـەر فەرزە.. ئەمـــانە دەبێـــت لە ســـەرەتای فێربـــوونی نـــوێژەوە بیانزانێـــت. دیســـان دەبێـــت بزانێـــت کە بانگـــدان فەرزی کیفـــایەیە. واتە فەرزە لەســـەر کـــۆی موســـوڵمانانی ئەو شـــوێنەی ئەمـــی لێـــیە کە هەنـــدێکیان بیـــزانن و یەکیـــان بزانێـــت بانـــگ بـــدات. چـــونکە ئەگەر کەس بـــانگی نەدا ئەمـــیش و ئەوانـــیش گوناحبـــار دەبـــن.. بە تـــایبەتی کە بخـــوازن نوێژەکەیـــان بە جەمـــاعەت بـــکەن. ئینجـــا لە بـــازنەی زانیـــنی بانگـــدا، دەبێـــت ئەوە بـــزانن کە مەرجە بـــانگەکە بە لەفـــزە عەرەبییەکـــانی خـــۆی بـــدرێت نەک بکـــرێن بە زمـــانێکی تـــر.. بـــۆ نمـــوونە بانـــگ بە کـــوردیی ناشـــێت..

قـــامەتیش هەر وایە. ئەمـــیش هەنـــدێک ئەحکـــامی خـــۆی هەیە کە پێوویستە بانگدەر بیانزانێت..

ئەم نـــاميلکە بچـــووکەی بەردەســـت باســـی ئەحکامەکـــانی بانـــگ و قـــامەتە. هەمـــووی بە بەڵـــگەی شـــەرعیی روون کـــراوەتەوە. لە کتێـــبی (پـــرس و راوێـــژ لەســـەر ئەحکامەکـــانی نـــوێژ) دەرهێـــنراوە.. برايـــانی ئيـــدارەی زانکـــۆی ئـــازادی ديراســـاتی ئيســـلامی (کە لەســـەر ئينتەرنێـــتە) کـــارێکی چاکيـــان کـــرد، کە ئـــاوا کرديـــانە نـــاميلکەيەکی پوخـــت و بڵاويـــان کـــردەوە.. لەو بـــاوەڕەدام کە دەکرێـــت هەر (باس)ێـــک لە (١٠) باســـەکەی پـــاکژيی و باســـە جياوازەکـــانی ڕوکـــن و واجبەکـــانی نـــوێژيش وايـــان لـــێ بکرێـــت و خێرخـــوازان چـــاپی بـــکەن و بـــۆ خێـــربڵاوی بکەنەوە تا بگاتە زۆرترين کەس..

خـــوای گەورە پاداشـــتی خێـــری نوســـەرو ئامادەکـــارو بڵاوکـــاری بداتەوەو بيخاتە تای تەرازووی چاکەکانيانەوە.. ئامين

وصلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه وسلم تسليما

کرێکار

٢٧ ی شەووالی ١٤٣٧ ک

١ ی ئابی ٢٠١٦ ز

بانگ و قامەت

پێناسـەی بانـگ دان: هاوارکردنــه لــه کەســێك لــه دوورەوە، لــه عەرەبیــدا: ئاگادارکردنەوەیــه، وەك خــوای گــەورە دەفــەرموێ: (وَأَذِّن فِـي النَّـاسِ بِـالْحَجِّ) الحـج/٢٧ واتـه: خـەڵکی لـه حـەج ئاگـادار بکەرەوە..

لــه رووی زاراوەییــەوە لــه کــوردی وعەرەبیــدا بریتیــه لــه: بانگهێشـت کردنـی موســوڵمانان بــۆ مزگــەوت بــه چەنــد رســتەو دەســتەواژەیەکی تایبــەت بــۆ نــوێژ کــردن بــه کۆمــەڵ.. هــەروەها بــۆ راگەیانـدنی هــاتنی کاتی نوێژەکانه..

پێناسـەی قامــەت: زاراوەیەکــه هــەر لــه ئیقامــەتی عەرەبیــەوە وەرگــیراوە کــه لــه کــرداری رابــوردووی (أقَــامَ)ە وە هــاتووە، واتــه: راســتی کــردەوە، چەنــدین مانــای تریشــی هەیــه وەك: جێگیربــوو، دەرکەوت، بانگی کرد..

لــه رووی زاراوەییــەوە بریتیــه لــه خواپەرســتیەك کــه بــه ووتــنی چەنـد دەستەواژەو رستەیەکی تایبەت ئەنجام دەدرێت..

بانگدان

پلەوپایەوگەورەیی بانگدان:

١- سەیدنا ئەبو هورەیرە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (إِذَا نُودِيَ بِالصَّلَاةِ أَدْبَرَ الشَّيْطَانُ وَلَهُ ضُرَاطٌ حَتَّى لَا يَسْمَعَ الْأَذَانَ، فَإِذَا قُضِيَ الْأَذَانُ أَقْبَلَ، فَإِذَا ثُوِّبَ بِهَا أَدْبَرَ، فَإِذَا قُضِيَ التَّثْوِيبُ أَقْبَلَ حَتَّى يَخْطِرَ بَيْنَ الْمَرْءِ وَنَفْسِهِ يَقُولُ: اُذْكُرْ كَذَا اُذْكُرْ كَذَا لِمَا لَمْ يَكُنْ يَذْكُرُ حَتَّى يَضِلَّ الرَّجُلُ إِنْ يَدْرِي كَمْ صَلَّى)[1] واتە: کە بانگ بۆ نوێژ دەدرێت شەیتان پشت هەڵدەکات و هەڵدێت، ئینجا بۆ ئەوەی گوێی لێ نەبێت (و بۆ سوکایەتی پێکردنی بانگەکە) دەکەوێتە جرت لێدان،[2] کە بانگ تەواو دەبێت دێتەوە، کە قامەت دەکرێت هەڵدێتەوە، کە وەڵامدانەوەی قامەتیش تەواو بوو، ئینجا دێتەوەو دەکەوێتە غایلە پێکردنی موسوڵمان، بۆ ئەوەی بیخاتە سەر وەسوەسە، پێی دەڵێ بیر لە فلان شت بکەرەوەو فلان شتت لە بیر بێت، تا وای لێ دەکات نازانێت چەند رکاتی کرد!

---

[1] بوخاری (٦٠٨)، موسلیم (٣٨٩).

[2] شەوکانی لە نیل الاوطاردا دەفەرموێ: لە تاواندا دەکەوێتە تڕلێدان..

٢- سەیدنا ئەبو سەعیدی خودری خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە بە ئیبنو ئەبی سەعسەعەی فەرموو: (إِنِّي أَرَاكَ تُحِبُّ الْغَنَمَ وَالْبَادِيَةَ فَإِذَا كُنْتَ فِي غَنَمِكَ أَوْ بَادِيَتِكَ فَأَذَّنْتَ بِالصَّلَاةِ فَارْفَعْ صَوْتَكَ بِالنِّدَاءِ فَإِنَّهُ لَا يَسْمَعُ مَدَى صَوْتِ الْمُؤَذِّنِ جِنٌّ وَلَا إِنْسٌ وَلَا شَيْءٌ إِلَّا شَهِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ أَبُو سَعِيدٍ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)[١] واتە: دەبینم حەزت لە مەڕو ماڵات و دەشت نشینییە، دەی مادام وایە هەر کاتێك لای مەڕەکانت بوویت، یان لە دەشت بوویت و بانگت دا، دەنگ زیاتر بەرز کەرەوە چونکە هەتا جن و مرۆڤی زیاتر بانگەکەت ببیستن، لە رۆژی قیامەتدا پاداشتی زیاترت پێ دەبڕێت.. ئەبو سەعید فەرمووی: خۆم لە پێغەمبەری خوام صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بیستووە کە وای فەرمووە..

٣- سەیدنا ئەبو هورەیرە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النِّدَاءِ وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهِمُوا عَلَيْهِ لَاسْتَهَمُوا وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي التَّهْجِيرِ لَاسْتَبَقُوا إِلَيْهِ وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي الْعَتَمَةِ وَالصُّبْحِ لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبْوًا)[٢] واتە: ئەگەر خەڵکی بیانزانیایە چ خێرێك لە بانگ و ریزی پێشەوەی نوێژدایە، ئەگەر

---

[١] **بوخاری (٦٠٩)، موسلیم (١٢/٢).**

[٢] **بوخاری (٦١٥)، موسلیم (٤٣٧).**

بــواری غـــەیری قورعەکێشــیان بــۆ نەبوایـــە، قورعـــەیان بـــۆ دەکـــرد.. ئەگـــەر بیانزانیایـــە چ خێرێـــك لـــە زوو هاتنـــە نـــوێژی هەینیـــدا هەیـــە دەکەوتنـــە کێبڕکـــێ لەســـەری.. ئەگـــەر بیانزانیایـــە چ پاداشـــتێك لـــە نـــوێژی خـــەوتنان و ســـپێدەی بەیانیـــدا هەیـــە بۆیـــان دەهـــاتن ئەگـــەر بە گاگۆڵکێش بوایە !!

٤- لـــە ســـەیدنا معاویـــەی کـــوڕی ئـــەبو ســـوفیانەوە خـــوا لێیـــان رازی بێـــت هـــاتووە کـــە پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ فەرموویـــەتی: (الْمُؤَذِّنُـــونَ أَطْـــوَلُ النَّـــاسِ أَعْنَاقًـــا يَـــوْمَ الْقِيَامَـــةِ)[1] واتـــە: بانگدەرەکان لە رۆژی قیامەتدا لە هەموو کەس گەردن بەرزترن.

٥- لـــە ســـەیدنا عوقبـــەی کـــوڕی عـــامرەوە خـــوا لـــێی رازی بێـــت هـــاتووە کـــە پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ فـــەرمووی: (يَعْجِـــبُ رَبُّـــكُ مِـــنْ رَاعِـي غَـــنَمٍ فِـي رَأسِ شَـــظِيَّةِ جَبَـــلٍ يُـــؤَذِّنُ بِالصَّـــلاةِ وَيُصَـــلِّي، فَيقُـــولُ اللهُ عَـــزَّ وَجَـــلَّ: أُنْظُـــرُوا إِلَـــى عَبْـــدِي هَـــذا يُـــؤَذِّنُ وَيُقِـــيمُ الصَّـــلاةَ يَخَـــافُ مِـــنِّي، قَـــدْ غَفَـــرْتُ لِعَبْـــدِي وَأَدْخَلْتُـــهُ الْجَنَّـــةَ)[2] واتـــە: خـــوای پـــەروەردگارتان ســـەری لـــەو عەبـــدە ســـوڕ دەمێنێـــت کـــە بـــە تـــیرە

---

[1] موسلیم (٣٨٧)، ئیمامی ئەحمەد (٩٥/٤) ئیبنوماجە (٧٢٥).

[2] ئەبوداود (١٢٠٣)، نەسائی (٢٠/٢)، ئەحمەد (٩٥/٤). ئەلبانی لە سلسلة الاحاديث الصحيحة (٤١) دەفەرموێ: سەحیحە.

شاخێکەوەیەو بانگ دەدات و نوێژەکەی دەکات، خوای گەورە دەفەرموێ: سەیری ئەو بەندەی من کەن کە ترسی منی لەدڵدایەو نوێژ دەکات، دەی وا من لەو بەندەیەم خۆش بووم و خستمە بەهەشتەوە..

٦- سەیدنا ئەبوهورەیرە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: (الْإِمَامُ ضَامِنٌ وَالْمُؤَذِّنُ مُؤْتَمَنٌ ، فَأَرْشَدَ اللَّهُ الْأَئِمَّةَ وَغَفَرَ لِلْمُؤَذِّنِينَ)[1] واتە: پێشەوا زەمانەت دەکات، بانگدەر ئەمینداره، دەی خوای گەورە رێنمایی پێشەوایان بکات و لە بانگدەرانیش خۆش بێت..

٧- بانگدان باشترە لە ئیمامەت کردنی نوێژ: زۆرینەی شەرعناسان فەرموویانە لەبەر ئەو هەموو فەزڵەی کە باسی بانگدەر دەکات، بانگدان باشترە لە ئیمامەتی نوێژ کردن، چونکە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دوعای بۆ بانگدەرەکان بە لێخۆشبوونی خوای گەورە کردووە، بەڵام بۆ پێشەوایان داوای هیدایەتی بۆ کردوون.. لێخۆشبوونیش گەورەترە لە رێنمایی و هیدایەتدان، چونکە مسۆگەرترە.. بەڵام کە نابینیت پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و خولەفایانی راشیدین بانگیان دابێت

[1] ئەبو داوود (٥١٧) ترمزي (٢٠٧)، ئەحمەد (٢٨٤/٢) ئەلبانی دەفەرموێ سەحیحە (الارواء (٢٣١/١).

لەبـــەر ئەوەیـــە کـــە ئـــەوان خەلیفـــە بـــوون، کـــە پلـــەو ئاســـتی پێشـــەوایەتی مەزنـــەو مەشـــغەڵەتی زیـــاتری دەوێـــت کـــە ناپەڕژێتـــە ســـەر ڕێـــك و پێـــك ڕاگرتـــنی کاتـــەکانی بانگـــدان.. ئەمـــەش بۆچـــوونی ئیمـــــامی شـــــافیعی و قـــــەولی پەســـــەندکراوی ئیمـــــامی ئەحمـــــەدو مەزهەبی مالیکیەو ئیبنو تەیمییەش بە پەسندتری ناساندووە..[1]

کـــەی یەکـــەمین جـــار بانـــگ درا؟ بـــۆ یەکـــەمین جـــار کـــە بانـــگ درا لـــە مەدینـــە بـــوو لـــە ســـاڵی یەکـــەمی کۆچیـــدا بـــوو، چونکـــە فـــەرموودەی ســـەحیحی ســـەیدنا ئیبنـــو عومـــەری خـــوا لێیـــان ڕازی بێـــت لەســـەرە کـــە دەیگێڕێتـــەوە: (كَـــانَ الْمُسْـــلِمُونَ حِـــينَ قَـــدِمُوا الْمَدِينَـــةَ يَجْتَمِعُـــونَ فَيَتَحَيَّنُـــونَ الصَّـــلَوَاتِ وَلَـــيْسَ يُنَـــادِي بِهَـــا أَحَـــدٌ فَتَكَلَّمُـــوا يَوْمًـــا فِـــي ذَلِـــكَ فَقَـــالَ بَعْضُـــهُمْ اتَّخِـــذُوا نَاقُوسًـــا مِثْـــلَ نَـــاقُوسِ النَّصَـــارَى وَقَـــالَ بَعْضُـــهُمْ قَرْنًـــا مِثْـــلَ قَـــرْنِ الْيَهُـــودِ فَقَـــالَ عُمَـــرُ أَوَلَا تَبْعَثُـــونَ رَجُـــلًا يُنَـــادِي بِالصَّـــلَاةِ قَـــالَ رَسُـــولُ اللَّهِ صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ يَـــا بِـــلَالُ قُـــمْ فَنَـــادِ بِالصَّـــلَاةِ)[2] واتـــە: موســـوڵمانان کـــە هاتنـــە مەدینـــە، بـــۆ نـــوێژ کۆدەبوونـــەوە بـــێ ئـــەوەی بـــانگی بـــۆ بـــدرێت، ڕۆژێـــك لـــەناو خۆیانـــدا باســـیان کـــرد، یـــەکێك فـــەرمووی: زەنگێـــك پەیـــدا کـــەن وەکـــو زەنگـــی مەســـیحیەکان

---

[1] المجموع (٧٤/٣)، المغني (٤٠٢/١)، مواهب الجليل (٤٢٢/١)، ابن تيمية: الاختيارات (ل ٣٦)

[2] بوخاری (٦٠٤) موسلیم (٣٧٧).

و لە کاتی نوێژەکاندا لێی دەن، یەکێکی تر فەرمووی، قۆچێك وەك ئەوەی جولەکە بهێنن و قوولەی تێدا بکەن.. عومەری کوڕی خەتتاب فەرمووی: بۆچی کابرایەك نانێرن و هاوار لەو خەڵکە بکات کە کاتی نوێژە، پێغەمبەری خواش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: دەی سا بیلال تۆ بڕۆ بانگ بدە..

حوکمی بانگدان: ئوممەتی ئیسلام لەسەر ئەوە کۆن کە بانگدان جائیزە، چونکە لە زەمانی پێغەمبەری خواوە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تا ئەمڕۆ موسوڵمانان بێ جیاوازی راوبۆچوون کاریان پێ کردووە.. بەڵام شەرعناسان لەوەدا راجوێ بوون کە ئایا فەرزە یان سووننەتە؟! لەوەدا گومانیان نەهێشتۆتەوە کە بانگدان فەرزی کیفایەیە، ئەگەر کەسێك لە شوێنێکدا بانگی دا فەرزێتیەکەی لەسەر ئەوانی دیکە دەکەوێت، ئەگەر کەس بێ عوزر بانگی نەدا هەموویان پێی گوناحبار دەبن. چونکە:

١- بانگدان لە ئیسلامدا یەکێکە لە دروشمە گرنگ و ئاشکراکانی خواپەرستن، راگەیاندنی راشکاوانەی هەبوونی دینەکەیە لەو شوێنەی بانگی تێدا دەدرێت، هەر لەو رۆژەوە کە بە شەرعی ناسێنراوە تا ئەم زەمانە شەووڕۆژ لە هەموو وڵاتانی دنیادا بە ئاشکرا دەدرێت.. شەرعناسێکی جێمتمانە نەیفەرمووە وەلی کەن..

٢- پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ بانگـــدانی کـــردووە بـــە هێمـــــای ئیســـــــلامەتی شــــــوێنان و نیشــــــانەی موســــــــوڵمانێتی دانیشـــــتوانی.. ســــەیدنا ئەنـــەس دەگێڕێتـــــەوە: (أَنَّ النَّـــبِيَّ صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ كَـانَ إِذَا غَـزَا بِنَـا قَوْمًـا لَـمْ يَكُـنْ يَغْـزُو بِنَـا حَـتَّى يُصْـبِحَ وَيَنْظُـرَ فَـإِنْ سَـمِعَ أَذَانًـا كَـفَّ عَـنْهُمْ وَإِنْ لَـمْ يَسْـمَعْ أَذَانًـا أَغَـارَ عَلَـيْهِمْ)[١] واتــە: کــە دەیبردینــە غــەزا، هێرشــی پــێ نــەدەکردین تــا ســپێدە دەهــات، تــا بزانێــت لــەو شــوێنە بــانگی لــێ دەدرێــت یــان نــا، ئەگــەر بــانگی لــێ بدرایــە لێیــان دەگــەڕا، ئەگــەر بــانگی لــێ نەبیســتایە هێرشــی دەکــردە سەریان..

٣- پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ فـــەرمانی بـــە بانگـــدان کردووە:

- ســـەیدنا مـــالیکی کـــوڕی حـــوەیریس خـــوا لـــێی رازی بێـــت دەفـــەرموێ: کـــە پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ بـــەوو بـــە هاوڕێکـــانی ئـــەوی فـــەرمووە: (إِذَا حَضَـــرَتِ الصَّـــلاَةُ فَلْيُـــؤَذِّنْ لَكُـــمْ أَحَـــدُكُمْ وَلْيَـــؤُمَّكُمْ أَكْـــبَرُكُمْ)[٢] واتـــە: ئەگـــەر کـــاتی نـــوێژ هـــات، بـــا یـــەکێکتان

---

[١] بوخاری (٦١٠)، موسلیم (٣٨٢).
[٢] بوخاری (٦٣١)، موسلیم (٦٧٤).

بانــگ بــدات و بەتەمـــەنترین کەســـتان ئیمامەتیەکــەتان بــۆ بکـــات..
ئەمە لەبەر ئەوەیە کە هەر خۆیان لەو ناوچەیەدا بوون..

- ســـەیدنا عوســـمانی کـــوڕی ئـــەبولعاس خـــوا لـــێی رازی بێــت گێڕایـــەوە کـــە پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ فـــەرمانی پـــێ کـــرد کـــە: ئیمامـــەتی بـــۆ هۆزەکـــەی خـــۆی بکـــات و بـــە پـــێی لاوازتـــرین کەســـیان نـــوێژ بکـــات و بانگـــدەرێك بـــۆ بانگـــدان دیـــاری بکـــات کـــە کـــرێ لەســـەر بانگدانەکـــەی وەرنـــەگرێت: (عَـنْ عُثْمَـانَ بْـنِ أَبِـي الْعَـاصِ قَـالَ قُلْـتُ يَـا رَسُـولَ اللَّهِ اجْعَلْـنِي إِمَـامَ قَـوْمِي فَقَـالَ أَنْـتَ إِمَـامُهُمْ وَاقْتَـدِ بِأَضْـعَفِهِمْ وَاتَّخِـذْ مُؤَذِّنًـا لَا يَأْخُـذُ عَـلَى أَذَانِـهِ أَجْـرًا)[1]. ئەمیشـــیان بـــە هـــەمان شـــێوە، ئـــەوە روون دەکاتـــەوە کـــە پێویســـتیان بـــە هـــەبوونی بانگـــدەرێکی تایبـــەت بـــە خۆیـــان هـــەبووە چونکـــە تـــەنها خۆیـــان لـــەو شـــوێنەیاندا بـــوون ، وەکـــو گونـــدێکی وولاتـــی خۆمـــان کـــە مزگـــەوتیان نـــەبێت، هـــەر دەبێـــت ئـــەم فەرمانـــەیان پـــێ بکرێـــت، بەڵام ئەگـــەر مزگـــەوتیان هـــەبوو، بـــانگی لـــێ دەدراو نـــوێژی کۆمـــەڵی تێـــدا دەکـــرا، بانگدان لەسەر ئەمان فەرز نابێت..

ئیمـــامی مالیـــك لـــە قەولێکیـــدا بانگـــدان لـــەو مزگەوتانـــەدا کـــە نـــوێژی کۆمـــەڵ و نـــوێژی هـــەینییان تێـــدا دەکرێـــت بـــە واجـــب دەزانێـــت،

---

[1] ئەبوداود (٥٣١) نەسائی (٦٧٢) ترمزي (٢٠٩) ئیبنوماجە (٧١٤) شێخی ئەلبانی لە صحيح أبي داود (١/١٤٦. ٥٣١) دەفەرمویٚ: سەحیحە..

هـــەروەها ئیمـــامی ئەحمـــەدو ریوایـــەتێکی ئیمـــامی شـــافیعیش، ئـــەوە بۆچـــوونی عـــەتاء و موجاهیـــدو ئـــەوزاعی و داوودو ئیبنـــو حەزمیشـــە، ئیبنـــول مـــونزیرو ئیبنوتەیمییـــەش ئـــەوەیان بـــە پەســـەندتر ناساندووە..[1]

بەڵام ئیمـــامی ئەبوحەنیفـــەو یـــاوەرانی دەفـــەرموون: بانگـــدان ســـوونەتی موئەککـــەدە (جـــەخت لێکـــراو)ە. لەگـــەڵ ئـــەم بۆچوونەشـــیاندا دەفـــەرموون: لـــە حـــوکمی واجبدایـــەو ئەگـــەر نـــەدرا ئـــەو موســـوڵمانانەی لـــەوێن و عوزریـــان نیـــە گوناحبـــار دەبـــن! سەیرە، ئەگەر سوونەتە بۆچی بە وازلێهێنانی گوناحبار دەبن؟!!

من پێم وایە: ئـەو مزگەوتانـەی نوێژیـان بـە کۆمـەڵ تێـدا دەکرێـت بانگـدان و قامـەت کردنیـان بـۆ نـوێژی کۆمـەڵ تێـدا فـەرزە.. بەڵام بە تەنها نا..

ئەگـەر کەسـێك بـە نـەزانی یـان بـە هـۆی بیرچوونـەوەوە یـان بـە هـەر هۆیـەکی تـر، بـێ بانـگ وقامـەت لـەو مزگەوتـە یـان لـە هـەر شـوێنێکی تـر بـێ بانگـدان و قامـەت کـردن نـوێژی کـرد گوناحبـار نابێـت

[1] مواهب الجليل (٤٢٢/١) النووي: روضة الطالبين (١٩٥/١) ابن عابدين (٣٨٤/١) فتح القدير(٢٤٠/١).

لەســـەریان و نوێژەکـــەی دروســـتـــە.. ئەمـــەش فـــەتوای لیژنـــەی فـــەتوای شەرعناسانی حیجازە[1] ..

[1] فتاوى اللجنة الدائمة (٦/٥٤).

چەند بابەتێکی تری بانگدان

١- حوکمی بانگدان لە سەفەردا:

رای پەسەندتر ئەوەیە کە بانگدان بۆ نوێژی کۆمەڵ فەرزە، ئەگەر کۆمەڵێك کەس لە سەفەردابوون و وویستیان نوێژەکەیان بکەن دەبێت بانگی بۆ بدەن و قامەتیش بکەن، چونکە بەڵگەکان بە گشتی ئەوە دەسەلمێنن کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە سەفەرو نیشتەجێیی، لە شارو دەرەوەی، کە بە کۆمەڵ نوێژی کردبێت، فەرمانی بە بانگدان و قامەت کردن بۆ نوێژ کردووە، وەکو فەرموودەکەی سەیدنا بیلال و سەیدنا مالیکی کوڕی حوەیریس روونیان کردەوە.. بەڵام ئەگەر کۆمەڵە کەسێك کە لە سەفەردابوون و نوێژیان چووبوو وویستیان لە ئاوەدانیەك بیگێڕنەوە کە بانگی لێدرابێت، دەتوانن بە بێ بانگ و قامەت بیکەن و نوێژکەیان بگێڕنەوە..[1]

---

[1] ابن عثيمين: الشرح الممتع (٢/٤١).

٢- حوكمی بانگدان بۆ نوێژ گێڕانەوە:

ئەگـــەر كۆمـــەڵێك كـــەس لەوانـــەی نوێژیـــان زۆر چـــووە بیانـــەوێت بـــە كۆمـــەڵ بیگێڕنـــەوە، ئایـــا پێویســـتە بـــانگی بـــۆ بـــدەن و قامـــەتی بـــۆ بكەنەوە؟!

وا نـــازانم، چونكـــە بەڵگـــەكان بـــە شـــێوەیەكی گشـــتی ئـــەو فەرمانـــەیان تێـــدا نیـــە كـــە بـــۆ هـــەر نوێژێـــك كـــە بگێڕرێتـــەوە بـــانگێكی بـــۆ بدرێتـــەوە.. بـــە تایبـــەتی كـــە یـــەكێك لـــە حیكمـــەتی بانگـــدان ئاگـــادار كردنـــەوەی موســـوڵمانانە لـــە كـــاتی نوێژەكـــە، كـــاتی نوێژەكـــانی ئـــەمان بەســـەرچووە چ پێویســـتیان بـــە ئاگاداركردنـــەوەی نـــوێی ئـــەو كاتـــە هەیـــە؟! بـــە تایبـــەتی ئەگـــەر تەســـەور كـــەین كـــە پێـــنج كـــەس دەیانـــەوێت لـــە رەمەزانـــدا نـــوێژی مـــانگێكی چـــوواوی خۆیـــان بگێڕنـــەوە، ئایـــا دەبێـــت بـــۆ هـــەر نوێژێكیـــان بـــانگێكیی بـــۆ بـــدەن و قامـــەتێكی بـــۆ بكـــەن ؟! نـــا.. چ بەڵگەیەك ئەمە فەرز دەكات؟!

ئەگـــــەر دەوترێـــــت هـــــەر ئـــــەو بەڵگانـــــەی خـــــۆت هێناوتەتنـــــەوە دەیســـــەلمێنن كـــە پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّی اللَّهُ عَلَیْـــهِ وَسَـــلَّمَ بـــانگی بـــە ســـەیدنا بـــیلال دایـــەوەو قامەتیشـــی پـــێ كـــرد! دەڵێـــین بـــەڵێ وایـــە بەڵام ئەمـــە بـــۆ یـــەك نـــوێژە، نـــەك نـــوێژی چـــوواوی مانگێـــك یـــان ســـاڵێك..
<u>پێم و انیە بانگ و قامەت بۆ نوێژگێڕانەوە فەرز بن.. واللە اعلم.</u>

٣- حوکمی بانگ و قامەت بۆ ئافرەتان:

کـــــۆڕای هـــــەر چـــــوا پێشـــــەوا بەڕێزەکـــــەو زاهیریـــــەکان و زۆرینـــــەی شەرعناســـانی تــر لەســـەر ئەوەیـــە کـــە نـــە بانگـــدان لەســـەر ئافرەتانـــەو نـــە قامـــەت کـــردنیش..[١] لەبـــەر ئـــەوەی هـــیچ ریوایـــەتێك لەبـــەر دەســـتدا نیـــە کـــە بیســـەلمێنێت لـــە ســـەردەمی پێغەمبـــەری پێشـــەوا و یـــاوەران و تابعینـــدا روویـــدا بێـــت ئافرەتێـــك بـــانگی بـــۆ ئـــەو خەڵکـــە دابێـــت.. ئـــەو فەرموودەیـــەش مەرفووعـــەش هەیـــە کـــە لـــە ئەســـمائی کـــچی ســـەیدنا ئەبوبـــەکرەوە خـــوا لێیـــان رازی بێـــت هـــاتووە کـــە دەفـــەرموێ: (لَـــيْسَ عَلَـــى النِّسَـــاءِ أَذَانٌ ولا إِقَامَـــةٌ ولا جُمُعَـــةٌ، ولا اغْتِســالٌ، ولا تُقَــدِّمُهُنَّ امــرأةٌ ولكِــنْ تَقــومُ فــي وَسَــطِهِنَّ)[٢] واتــە: بانــگ و قامـــەت و نـــوێژی هـــەینی لەســـەر ئافرەتـــان فـــەرز نیـــە.. ئەگـــەر ئـــافرەتێکیش کەوتـــە پێشـــیان (بـــۆ پـــێش نـــوێژیی) بـــا لـــە ناوەڕاســـتیاندا بوەســـتێت.. بـــە شـــێوەیەکی گشـــتی رای شەرعناســـان لەســـەر بانـــگ و قامەتی ژنان بەم شێوەیە:

[١] المغني (٤٢٢/١) المجموع (٥٣/٣) المبسوط (١٣٣/١) البدائع (١٣٥/١) ابن الهبيرة: الافصاح (٦٤/١) منح الجليل (١٢٠/١) الاوسط (٥٣/٣) العدوي: جامع أحكام النساء (٢٩٩/١).

[٢] بەیهیقی لە: السنن (٤٠٨/١) ابن عدي: الكامل (٦٢٠/٢). فەرموودەوانان بە زەعیفیان ناساندووە..

یەكـــەم: بانـــگ و قامـــەتی ژنـــان كەراهـــەتی هەیـــە: ئەمـــە رای ئیمـــامی ئـــەبو حەنیفـــەو هەنـــدێك مـــالیكی و شـــافیعیەكانە، مالیكیـــەكان دەفـــەرموون كەراهەتەكـــەی لای ئێمـــە رێـــی لـــێ دەگرێـــت، حەنبەلیەكانیش دەفەرموون: جائیز نیە.. چونكە سەلمێنراوە كە:

١- پێغـــەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ بـــە ئـــوم وەرەقـــەی ئەنســـاری خـــوا لـــێی رازی بێـــت فـــەرموو كـــە بانگـــدەرێك بـــۆ خـــۆی دیـــاری بكـــات و خۆشـــی پـــێش نـــوێژی بـــۆ ژنـــانی مـــاڵی خۆیـــان بكـــات (عَـــن أمِّ وَرَقَـــةَ الأنصـــارية: أنَّ رَســـولَ اللهَ صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ جَعَـــلَ لَهَـــا مُؤَذِّنَـــاً يُـــؤَذِّنُ لَهَـــا، وَأَمَرَهَـــا أنْ تَـــؤُمَّ أهْـــلَ دَارِهَـــا)..[1] ئـــەم شەرعناســـە بەڕێزانـــە دەفـــەرموون: ئەگـــەر بانگـــدان بـــۆ ژنـــان جـــائیز بوایـــە هـــەر بـــە خـــۆی دەفـــەرموو بانگەكەشـــیان بـــۆ بـــدە، یـــان ژنێكـــی تـــری لـــە خۆیـــان بـــۆ دیـــاری دەكـــرد، یـــان رێـــی پێـــدەدان خۆیـــان دیـــاری كـــەن. دیســـان ئەگـــەر وەكـــو پـــێش نوێژیەكـــە پێویســـت بوایـــە بـــۆی دیـــاری دەكـــردن، بەڵام ئەو علیه الصلاة والسلام هەر رێی بە پێش نوێژیەكەی دا..

٢- ســـەیدنا ئیبنـــو عومـــەر خـــوا لێیـــان رازی بێـــت فەرموویـــەتی: (لَـــيْسَ عَلَـــى النِّسَـــاءِ أذَانٌ ولا إقَامَـــةٌ)[2] واتـــە ژنـــان نـــە بانگیـــان لەســـەرە نـــە قامەت كردن..

---

[1] ئەبو داوود (٥٩١) ئەلبانی بە حەسەنی ناساندووە (ارواء الغليل (٤٩٣).

[2] ابن حجر العسقلاني: التلخيص الحبير(٥٢١/١).

٣- عائیشـــەخان خـــوا لـــێی رازی بێـــت دەفـــەرموێ: (كُنَّـا نُصَـلِّي بِغَـيرِ إقَامَـةٍ)[١] واتـــە: نوێژمـــان بـــە بـــێ قامـــەت دەکـــرد.. کـــەوابوو بانگیشـــیان نەداوە..

٤- موعتـــەمیری کـــوڕی ســـولەیمان لـــە باوکیـــەوە دەگێڕێتـــەوە کـــە لـــە ســـەیدنا ئەنەســـی پرســـیووە خـــوا لێـــی رازی بێـــت: ئایـــا ژنـــان بانـــگ و قامـــەتیان لەســـەرە؟ فەرموویـــەتی: نـــا، بەڵام ئەگـــەر کردیشـــیان خـــۆ زیکـــرە: (هَـــلْ عَلَـــى النِّسَـــاءِ أذَانٌ وإقامَـــةٌ قـــالَ: لا، وَإنْ فَعَلْـــنَ فَهـــوَ ذِكْرٌ)[٢]

٥- بانگـــدان بـــۆ ئاگـــادار کردنـــەوەی خەڵکـــە کـــە کـــاتی نـــوێژ بـــوو، ئەمەش کارێك نیە بە ئافرەتان سپێررا بێت.

٦- نـــوێژی کۆمـــەڵ لەســـەر ژنـــان فـــەرز نیـــە، تـــا بانگـــدانیان لەســـەر فەرز بێ.

دووەم: بانگـــدانی ژنـــان کەراهـــەتی هەیـــە، نـــەك قامـــەت کردنیـــان:

ئەمـــەش بۆچـــوونی ئیمـــامی مالیـــك و زۆرینـــەی شـــافیعیەکان و قـــەولێکی ئیمـــامی ئەحمـــەدە.. مەزهـــەبی شـــافیعی دەفـــەرموێ: لەبـــەر

---

[١] بەیهیقی: السنن (١٧٠/٢).

[٢] ئیبنو ئەبی شەیبە (٢٢٣/١) ، بەیهیقی (١٧٠/٢) سەحیحە..

ئـەوەی بانگـدان زیکـری خوایـە، بـۆ ژنـیش جـائیزە بانـگ بـدات بەڵام لای مـەحرەمانی خـۆی و بـەو مەرجـەی دەنگـی زۆر بـەرز نەكاتـەوە.. چونكـە سـەیدنا جـابری كـوڕی عبـدالله خـوا لێیـان رازی بێـت دەربـارەی قامـەتی ئافرەتـان دەفـەرموێ: (تُقِـيمُ الْمـرأَةُ إِنْ شَـاءَتْ)[1] واتـە: ئەگـەر حـەز بكـات دەتوانێـت قامـەت بكـات. شـافیعیەكان دەفـەرموون: رێ بـە قامـەت كردنـی ژنـان دراوە چونكـە دەنـگ بـەرز كردنـەوەی زۆری ناوێـت، چونكـە ئەوانـە ئاگـادار دەكاتـەوە بـۆ نـوێژكردن كـە لـەو جێیـە ئامـادەن..[2] بەڵام ئەمـە دەشـێت وەڵام بدرێتـەوە بـەوەی بڵێـین: ئایـا ئەگـەر زۆر بـە هێواشـی بەڵام بـە بڵنـدگۆ قامـەتی كـرد، دەنگـی زیـاتر نابێـت لـە بانگـدان بـە هـەموو هـێزی خۆی ؟!

سـێیەم: بانگـدان و قامـەت كردنـی ژنـان چاكەیـەو هیچـی لەسـەر نیـە: ئەمـە بۆچـوونێكی تـری شـافیعیەكان و ریوایـەتێكی حەنبەلیەكانـە كـە تـەنها جـەختیان لـەوەی كردۆتـەوە كـە بـە دەنگـی نـزم بێـت.. ئـەمان دەفـەرموون: لامـان سـەلمێنراوە كـە عائیشـەخان خـوا لـێی رازی بێـت (كَانَـتْ تُـؤَذِّنُ وَتُقِـيمُ، وَتَـؤُمَّ النِّسَـاءَ وَتَقُـومُ

---

[1] ئیبنوئەبی شەیبە: (١/٢٠٣-٢٣٢٩) بەیهیقی (١٧٨١) شێخی ئەلبانی دەفەرموێ: زەعیفە: سلسلة الاحاديث الضعيفة (٢/٢٦٩).

[2] الخطيب الشربيني / مغني المحتاج (١/١٣٥).

وَسْـــطَهُنَّ)[1] بـــانگی دەداو قامـــەتی دەکـــردو پـــێش نـــوێژی ژنـــانی دەکـــرد، خـــۆی لـــە ناوەڕاســـتی ریزەکانیانـــەوە دەوەســـتا.. بەڵام پێناچێـــت ئەمـــە لای فەرموودەوانان بە غەیری زەعیف ناسێنرا بێت.

پـێم وایـە ئەگـەر ژنـان هـەر خۆیـان بـوون دەتـوانن بانـگ بـدەن و قامـــەت بکـــەن و یەکێکیشـــیان ببێتـــە پێشـــنوێژی نـــوێژی کۆمـــەڵیان..

چونکـــە بانـــگ و قامـــەت زیکـــری خوایـــەو ســـەربەخۆیەو ناشـــێت بـــە بـــێ بەڵگـــەی بـــەهێز رێـــی لـــێ بگیرێـــت..[2] نابینیـــت ســـەیدنا ئیبنوعومـــەر خـــوا لێیـــان رازی بێـــت کـــە دەربـــارەی بانـــگ و قامـــەتی ژنـــان لێیـــان پرســـی، بـــە سەرسـاميەوە دوو جـار لەسـەر يـەك فـەرمووی: چمـا مـن رێ لـە زیکـــری خـــوا دەگـــرم؟!: (ســئل ابــن عمــر عــن المــرأة تــؤذن و تقــيم؟ قــال: أنــا أنهــى عــن ذكــر الله عــز وجــل؟! أنــا أنــهى عــن ذكــر الله عــز وجـــل؟!)[3].. بەڵام ديـــاره پێشـــەوايانی شـــەرع لەســـەر ئـــەوە رێكـــن كـــه ئافرەت بانگ بۆ پياوان نادات و پێش نوێژيشيان بۆ ناكات..

---

[1] عبد الرزاق: المصنف (٥٠١٦.١٢٦/٣).

[2] ابن حزم: المحلى (١٢٩/٣) المغني (٤٢٢/١).

[3] شێخی ئەلبانی دەفەرموێ: ئەبوداود لە مەسەلەی ٢٩ ي سونەنی خۆیدا ئەمە لە ئیمام ئەحمەدەوە دەگێڕێتەوە، دواي توێژینەوە بینیم ئیبنو ئەبی شەیبەش لە المصنف (٢٢٣/١) بە سەنەدێکی باشەوە لە ئیبنو عومەریەوە گێڕاوەتەوە..

٤- بانگی تاك و بانگی جەماعەتی دووەمی مزگەوت:

هـــەر کـــەس بـــە تـــەنها لـــە شـــوێنێك نـــوێژ بکـــات دەبـــێ بزانێـــت داخـــۆ لـــەو شـــوێنە بانـــگ دەدرێـــت، ئەگـــەر بـــانگی لـــێ دەدرا، ئـــەوە بانگەکـــەی ئـــەوان بـــۆ ئـــەمیش دەبێـــت و پێویســـت ناکـــات بانـــگ بداتـــەوە، بەڵام ئەگـــەر بـــانگی داو قامـــەتی کـــرد ئـــەوە باشـــترە.. لەبـــەر ئـــەو فـــەرموودەی ســـەیدنا ئـــەبو ســـەعیدی خـــودری و فەرموودەکـــەی ســـەیدنا عوقبـــەی کـــوڕی عـــامر خـــوا لێیـــان رازی بێـــت کـــە لـــە گـــەورەیی بانگدا هێنامانەوە..[1]

هـــەروەها ئەگـــەر نوێژەکـــەی بـــە جەماعـــەت لەدەســـت چووبـــوو، هاتـــە مزگـــەوتێك کـــە نـــوێژی ئـــەو کاتـــەی بـــە کۆمـــەڵ تێـــدا کرابـــوو، پێویســـت ناکـــات بـــانگێکی تـــر بداتـــەوە.. هەرچەنـــدە بـــۆی هەیـــە بـــانگیش بداتـــەوەو قامـــەتیش بکـــات و جەماعـــەتی دووەمـــیش دامەزرێنێتـــەوە، چونکـــە ئـــەبو عوســـمان دەگێڕێتـــەوە: (عَـــنْ أَنَـــسٍ، أَنَّـــهُ دَخَـــلَ مَســـْجِدًا قَـــدْ صَـــلَّوْا فِيـــهِ، فَـــأَمَرَ رَجُـــلًا فَـــأَذَّنَ وَأَقَـــامَ، فَصَـــلَّى بِهِـــمْ فِـــي جَمَاعَـــةٍ)[2] واتـــە: ئەنەســـی کـــوڕی مالیـــك هاتـــە لامـــان لـــە مزگـــەوتی ســـەعلەبە، پرســـی: نوێژتـــان کـــردووە؟ ووتمـــان: بـــەڵێ کردوومانـــە - نـــوێژی ســـپێدە بـــوو- بـــە کابرایـــەکی فـــەرموو: بانگێـــك

[1] ئەبوداود (١٢٠٣)، نەسائی (٢٠/٢)، ئەحمەد (٩٥/٤). ئەلبانی لە سلسلة الاحاديث الصحيحة (٤١) دەفەرموێ: سەحیحە.

[2] ئیبنو ئەبی شەیبە (٢٢١/١) سەنەدەکەشی سەحیحە.. صحيح فقه السنة (٢٧٥/١).

بــدە، کــابراش بــانگی داو پاشــان قامــەتی کــردو نوێژیــان بــە کۆمــەڵ کرد. .

ئەمــە بۆچــوونی ئیمــامی شــافیعی و ئیمــامی ئەحمــەدە کــە پێیــان وایــە دەشــێت بانــگ و قامــەت و جەماعــەتی دووەم لــە هــەمان مزگەوتــدا بکرێــت کــە نــوێژی یەکــەمی تێــدا بــە جەماعــەت کــراوە.. بەڵام ئیمــامی مالیــك و ئــەوزاعی دەفــەرموون: بانــگ نادەنــەوە بەڵام بۆیــان هەیــە قامــەت بکــەن.. ئیمــامی ئــەبو حەنیفــەو یــاوەرانی دەفــەرموون: نــە بانــگ دەدەنــەوە نــە قامــەت مــن پــێم وایــە بۆچــوونی ئیمــامی مالیــك و ئــەوزاعی پەســەندتر بێــت.. چونکــە بانگــدانی دووەم ســەر لــە خەڵکەکــە دەشــێوێنێت، جگــە لــەوەی کەســانی تــریش دواتــر دێــن و وادەزانــن هــەر خۆیــان دواکــەوتوون و نــازانن کــە بــانگی بــۆ دووەمجــار لێــدراوەو ئــەوانیش بــانگێکی تــر دەدەن !! ئەمــە سەرلێشــێوانێکی زۆر بــۆ خــەڵکی دروســت دەکــات.. بــە تایبــەتی لــەم زەمانــەدا کــە بــە بڵنــدگۆ بانــگ دەدرێــت، ناشــکرێت بڵێــین: ئەمــە روو نــادات، چونکــە دەبێــت بیرمــان لای گوندنشــینانی ووڵاتێکــی وەکــو کوردســتانی خۆشــمان بێــت، کــە خــەڵکی لــە کێڵگەکانیانــەوە دێنــەوە ناو گوندی و هەموو ئاگایان لە جەماعەتی مزگەوت نابێت..

٥- بانگ بۆ دوو نوێژی کۆکراوە:

ئەگـــەر دوو نـــوێژ لـــە کـــاتی یەکێکیانـــدا کۆکرایـــەوە، بـــۆ نموونـــە کەســـێك نیـــوەڕۆو عەســـری لـــە کێـــوی عـــەرەفات کـــۆکردەوە، یـــان شـــێوان و خـــەوتنانی لـــە موزدەلیفـــە کـــۆکردەوە، یـــان لـــە هـــەر ســـەفەرێکی تـــر.. ئەمـــە هـــەر بانگێـــك بـــۆ هـــەردوو نـــوێژە کۆکراوەکـــانی دەدات، بەڵام بـــۆ هـــەر نوێژێـــك قامـــەتی خۆیـــان بـــۆ دەکـــات، واتـــە یـــەك بانـــگ و دوو قامـــەت.. چونکـــە پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّی اللَّهُ عَلَیْـــهِ وَسَـــلَّمَ لـــە حەجـــدا وای کـــردووە، ئەمـــەش بۆچـــوونی جمهـــوری پێشـــەوایانی شـــەرعە جگـــە لـــە بۆچـــوونی زانـــراوی مالیکیـــەکان کـــە دەفەرموون: دەبێ بۆ هەر نوێژێك بانگی خۆی بۆ بدات![1]

٦- ئەو نوێژانەی بانگیان بۆ دەدرێت:

شـەرعناســـان لەســـەر ئـــەوە کـــۆن کـــە بانـــگ بـــۆ نـــوێژە فـــەرزەکان دەدرێـــت، بـــۆ نـــوێژی تـــر نادرێـــت وەك نـــوێژی جـــەنازەو جەژنـــەکان و وتـــرو ئەوانـــە.. چونکـــە وەکـــو ووتـــرا: بانـــگ بـــۆ ئاگـــادار کردنـــەوەی موســـوڵمانانە کـــە کـــاتی نوێژەکـــەتان هـــات.. نـــوێژە فـــەرزەکان پەیوەســـتن بـــە کـــاتی دیـــاری کـــراوەوە بۆیـــە بانـــگ هـــەر بـــۆ ئـــەوان دەدرێـــت، نـــوێژە ســـوونەتەکانیش هـــەر ســـەر بـــە نـــوێژە فـــەرزەکانن، بۆیە بانگی نوێژە فەرزەکان بۆ ئەمانیشن..

[1] البدائع (١٥٢/١)، المجموع (٨٣/٣) مواهب الجليل (٤٦٨/١) الشرح الممتع (٤١/٢).

ئــەمما نــوێژی جــەنازە لــە راســتیدا نــوێژ نیــە، چونكــە نــە قیرائــەتی تێدایە نە ركوع و سوجدە. .

ئــەو نوێژانــەی بانگیــان بــۆ نادرێــت چــۆن خــەڵكیان لــێ ئاگــادار دەكرێتەوە؟!:

ئیمــامی شــافیعی فەرموویــەتی بــۆ هــەر نوێژێــك كــە قامــەت كردنــی نــەبێت دەشــێت بوترێــت (الصَّــلاةُ جَامِعَــةٌ) واتــە نــوێژ كۆكەروەیــە.. حەنبەلیــەكانیش بــۆ نــوێژی جــەژن و خــۆرگیران و مانــگ گــیران و نوێژەبارانــە ئــەم بۆچوونــەی ئیمــامی شــافیعییان قبــووڵ بــووە، مالیكی وحەنەفیەكان تەنها لە خۆرگیراندا قبووڵیانە..[1]

لەبــەر ئــەوەی هــیچ بەڵگەیــەكی قورئــان و ســوونەت لەبــەر دەســتدا نیــە ئەمــە بســەلمێنێت، <u>پــێم وایــە ناشــێت كەســی پێــوە پابەند بكرێت.</u> بە تایبەتی كە كۆڕا (ئیجماع) یشی لەسەر نیە. .

---

[1] ابن عابدين (٥٦٥/١)، المجموع (٧٧/٣)، مواهب الجليل (٤٣٥/١)، كشاف القناع (٢١١/١).

مەرجەكانی بانگ

١- هاتنی كاتی (جگە لە سپێدەی بەیانی):

مـــەرجی بانگـــدان ئەوەیـــە كـــە كاتەكـــەی بووبێـــت، بانگـــدان پـــێش هـــاتنی كـــاتی نوێژەكـــە دروســـت نیـــە، مەگـــەر ســـپێدەی بـــەیانی كـــە دواتـــر ان شـــاء اللە باســـی دەكـــەین بـــۆچی وایـــە.. بانگـــدان لـــە ســـەرەتای دەســـپێكی كاتەكـــەدا باشـــترە وەك لـــە دواخســـتنی، تـــا خەڵكەكـــە لـــە هـــاتنی كـــاتی فەرزەكـــەیان ئاگـــادار ببنـــەوەو خـــۆی بـــۆ ئامادەكـــەن.. ســـەیدنا جـــابری كـــوڕی ســـەموره خـــوا لێـــی رازی بێـــت دەیگێڕایـــەوە كـــە بیلالـــی حەبەشـــی خـــوا لێـــی رازی بێـــت، نیـــوەڕوان لەگـــەڵ لاربوونـــەوەی خـــــۆردا بـــــانگی دەدا، بەڵام قامـــــەت كردنەكـــــەی ماوەیـــــەك دوا دەخســـت، لـــە ســـەری كاتەكانـــدا بـــانگی دەداو لـــێی تێنەدەپەڕانـــدن: (عَـــنْ جَـــابِرِ بْـــنِ سَـــمُرَةَ، قَـــالَ: كَـــانَ يُـــؤَذِّنُ بِـــلالٌ بِـــالظُّهْرِ حِـــينَ تَـــدْحَضُ الشَّـــمْسُ وَيُـــؤَخِّرُ الإِقَامَـــةَ شَـــيْئًا، وَكَـــانَ لا يَخْـــرِمُ فِـــي الأَذَانِ عَـــنِ الْوَقْـــتِ). لەریـــوایەتێكی تـــردا دەفەرمـــویَ: (ثُـــمَّ لا يُقِـــيمُ حَـــتَّى يَخْـــرُجَ اليـــهِ النَّـــبِيُّ صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ، فَـــإِذَا خَـــرَجَ أَقَـــامَ حِـــينَ يَـــرَاهُ)[1] واتـــە: پاشـــان قامـــەتی نـــەدەكرد تـــا پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ تەشـــریفی دەهێنـــا، هـــەر كـــە دەیبینـــی وا تەشـــریف دێنێـــت قامـــەتی دەكرد.

[1] موسلیم (٦٠٦) ئەبو داوود (٥٣٧) ترمزي (٢٠٢) ئەحمەد (٩١/٥) سەحیحە صحیح فقه السنة (٢٧٦/١).

بــانگی ســپێدەی بــەیانی: دەشــێت پــێش دەركــەوتنی ســپێدەی راســت (الفجــر الصــادق) بــانگی بــەیانی بــدرێت، ئەمــەش بۆچــوونی پێشــەوایان مالیــك و شــافیعی و ئەحمــەدو ئیســحاق و ئــەبو ســەورو ئــەبو یوســف و ئیبنــو حەزمــە، چونكــە ســەیدنا ئیبنــو عومــەر خــوا لێیــان رازی بێــت گێڕایــەوە كــە پێغەمبــەری خــوا صَــلَّى اللَّهُ عَلَيْــهِ وَسَــلَّمَ دەیفــەرموو: (إِنَّ بِـلالا يُـؤَذِّنُ بِلَيْـلٍ فَكُلُـوا وَاشْـرَبُوا حَـتَّى يُنَـادِيَ ابْـنُ أُمِّ مَكْتُـومٍ)[1] واتــە: بــیلال كــە بانــگ دەدات هێشــتا شــەوی مــاوە، ئێــوە هــەر بخــۆن و بخۆنــەوە تــا ئــەو ســاتەی ئیبنــو ئــوم مــەكتووم بانــگ دەفــەرموێ.. ســەیدنا ئیبنــو عومــەر خــوا لێیــان رازی بێــت دەفــەرموێ: ئیبنــو ئــوم مــەكتوومیش كــوێر بــوو تــا پێیــان دەووت ســپێدە هــات بــانگی نــەدەدا.. كــەوابوو ئەمــە بــانگی یەكــەم بــوو، بــۆ ئــەوە دەدرا تــا خــەوتووەكان وەخەبــەر بــێن و ئــەوی خــەریكی شــەونوێژێتی كــەمێك بحەوێتــەوە، یــان دەســنوێژی نــوێ بكاتــەوە، یــان ئــەوی دەیویســت بــەرۆژوو بێــت پارشــێوی تێــدا دەكــرد.. هــەروەكو ســەیدنا ئیبنــو مەســعوود خــوا لــێی رازی بێــت دەگێڕێتــەوە كــە پێغەمبــەری خــوا صَــلَّى اللَّهُ عَلَيْــهِ وَسَــلَّمَ دەیفــەرموو: (لَا يَمْنَعَــنَّكُمْ أَذَانُ بِــلَالٍ مِــنْ سُــحُورِكُمْ، فَإِنَّــهُ يُــؤَذِّنُ بِلَيْــلٍ، لِيُرْجِــعَ

---

[1] بوخاری (٦١٧) موسلیم (١٠٩٢).

قَـــائِمَكُمْ، وَيُـــوقِظَ نَـــائِمَكُمْ...)[1] واتـــە: بـــانگی بـــیلال رێـــی خـــواردنی پارشـــێوەکەتان لـێ نـــەگرێت، چونکـــە ئـــەو هێشـــتا شـــەوە کـــە بانـــگ دەدات، مەبەســـت لـــە بانگەکـــەی ئـــەو ئەوەیـــە کـــە ئـــەو کەســـەتان کـــە لە شەونوێژدایە بحەوێتەوە، ئەوەتان کە خەوتووە بەخەبەربێت..

جمهـــوری پێشـــەوایان وایـــان بـــە پەســـەند زانیـــووە لەگـــەڵ دەســـپێکی کـــاتی ســـپێدەدا بـــانگی دووەم بـــدرێت، فەرمووشـــیانە بـــۆ نـــوێژ هـــەر ئـــەو بانگەشـــیان بەســـە مـــادام لـــە کـــاتی خۆیـــدا دراوە.. بەڵام ئیمـــامی ئـــەبو حەنیفـــەو ســـوفیانی ســـەوری فەرموویانـــە: یـــەك بانگـــەو ئەویش نابێت بدرێت تا سپێدەی راست روون دەبێتەوە. .[2]

٢- نیەتی بانگدان:

لەبـــەر ئـــەوەی بانگـــدانیش خواپەرســـتیەو ســـەربەخۆیە، نیـــەتی تایبـــەتی خـــۆی دەوێـــت، بـــە تایبـــەتی کـــە پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ دەفـــەرموێ: (إِنَّمَـــا الاعمـــالُ بالنِّيَّـــاتِ)[3] واتـــە: هـــەموو کارێـــك پەیوەســـتی نیازەکەیـــەتی. مـــالیکی و حەنبەلیـــەکان دەفـــەرموون: ئەگـــەر کابرایـــەك زیکـــری خـــوای بـــە تـــەکبیر دەکـــرد (دەیـــووت الله اکـــبر)، پاشـــان وویســـتی بانـــگ بـــدات، ناشـــێت لـــە دوای

[1] بوخاری (٦٢١) موسلیم (١٠٩٣).
[2] المحلی (١٦٣/٣) المجموع (٨٨/٣) الاوسط (٣٠/٣) المبسوط (١٣٤/١).
[3] بوخاری (٥٤) موسلیم (١٩٠٧).

ئــەو تەکبیرانەیـــەوە بانــگ تـــەواو کـــات، چونکـــە ئـــەو تەکبیرانـــەی ناخرێتـــە نـــاو بانگەکـــەوە، بـــەڵکو دەبێـــت بانگەکـــە لـــە ســـەرەتایەوە بدات.[1]

٣- بانگ دەبێ بە عەرەبی بێت:

مەزهـــەبی حەنـــەفی و حەنبـــەلی دەفـــەرموون: بانـــگ بـــە غـــەیری زمـــانی عـــەرەبی دروســـــت نیـــە، بەڵام شـــافیعیەکان دەفـــەرموون: ئەگـــەر کەســی لـێ نــەبوو بانــگ بــە عــەرەبی بزانێــت، دەشــێت بــە زمــانێکی تــر بیـــــدەن..[2] نـــــەمبینی بــــە لای نـــــەو موســـــوڵمانی ئـــــەوروپاو ئەفریقاییشـــەوە بانگـــدان ئەوەنـــدە قـــورس بێـــت فـــێری نـــەبن، بۆیـــە پێم وایە بانگدان پێویستە بە عەرەبی بێت.

٤- بانگ نابێ وا بدرێت کە لەفزەکانی بگۆڕرێت:

وەکـــو درێژکردنـــەوەی مـــەددی هـــەمزەی تـــەکبیرەی ئیحـــرام (وەك ئـــەوەی بووترێـــت: ءااااااللە اکـــبر) چونکـــە ئەمـــە دەبێتـــە پرســـیار: ئایـــا خـــوا گەورەیـــە؟ یـــان (اللە ئـــەکبااااااااااار) ئـــەکبار ســـیفەتێکە بـــۆ خـــوای گـــەورە ناشـــێت.. یـــان مـــەددی خۆیـــەتی بەڵام لـــە ســـنوری

---

[1] منتهى الارادات (١٢٩/١)، مواهب الجليل (٤٢٤/١)..
[2] ابن عابدين (٢٥٦/١) كشاف القناع (٢١٥/١) المجموع (١٢٩/٣).

ئاسـايى زيـاتر درێـژ بكرێتـەوە.. ئەگـەر ووشـەكە گـۆڕا بانگەكـە بـەتاڵ دەبێتـەوە، ئەگـەر ماناشـى نـەگۆڕا هـەر كەراهـەتى هەيـە ئەوەنـدە درێژ كرێتەوە..[1]

٥- ريزبەندى ووشەكانى بانگ:[2]

دەبێـت بانگـدەر بانـگ بـە ريزبەنـدى ووشـەو رسـتەكانى خـۆى بڵێـت كـە لـە سـووننەتدا هـاتوون، بـێ زيـادو كـەم، بـێ پـاش و پـێش كـردن، ئەگـەر هـەر يـەك لەمانـەى كـرد بـە بۆچـوونى پێشـەوايانى شـەرع - جگـە لـە ئيمـامى ئـەبو حەنيفـە - بانگەكـەى بەتاڵـەو دەبـێ لـە سەرەتاوە دەست پێبكاتەوە.

٦- نابێ فاسڵ بكەوێتە نێوان ووشەو رستەى بانگەوە:[3]

واتـە ووشـەو رسـتەكانى بانـگ يـەك بـە دواى يەكـداو يەكسـەرى دەڵێـت بـێ ئـەوەى فاسـڵى قسـەيەك يـان كردەوەيـەك بخاتـە نێوانيانـەوە،، مەگـەر بپژمێـت، يـان بـۆ ماوەيـەكى كـەم يـان چەنـد جارێـك بكۆكێـت، ئـەميان بـە پـێى بۆچـوونى جمهـورى شەرعناسـان

---

[1] ابن عابدين (٢٥٩/١)، منتهى الارادات (١٣٠/١)، المجموع (١٠٨/٣)، مواهب الجليل (٤٢٥/١)..

[2] البدائع (١٤٩/١) مغني المحتاج (١٣٧/١) منتهى الارادات (١٢٨/١) مواهب الجليل (٤٢٥/١).

[3] هەمان سەرچاوەكانى پێشوو.

جــائیزە.. بەڵام ئەگــەر تــوولی کێشــا، یــان کــابرای بانگــدەر مەشــغووڵ بــوو، یــان شــتێکی لــێ هــات، بانگەکــە بــەتاڵ دەبێتــەوەو یــەکێکی تــر بــۆی نیــە لــەو شــوێنەوە تــەواوی کــات، بــەڵکو دەبێــت لــە ســەرەتاوە دەست پێ بکاتەوە.

٧- بانگــدەرهــەوڵ دەدات زۆرتــرین کــەس گوێیــان لــە بانگەکــەی بێت:

بــەوەی دەنگــی زۆر بــەرز کاتــەوە، یــان بڵنــدگۆ بــەکار بهێنێــت.. تــا مەبەســتی بانگدانەکــە کــە ئاگــادار کردنــەوەی خەڵکیــە بێتــە دی، بەڵام ئەگــەر کــابرا بــانگی بــۆ خــۆی دەدا، مــەرج نیــە دەنگــی بــەرز کاتــەوە مەگــەر ئەوەنــدەی کــە ئەوانــەی تــریش - کــە دەیانــەوێت نوێژەکەی لەگەڵدا بکەن - گوێیان لێ بێت. چونکە:

- لــە فەرموودەکــەی ســەیدنا ئــەبو ســەعیدی خودریــدا خــوا لــێی رازی بێــت هــاتبوو: (فَــإِذَا كُنْــتَ فِـي غَنَمِـكَ أَوْ بَادِيَتِـكَ فَأَذَّنْــتَ بِالصَّــلَاةِ فَــارْفَعْ صَــوْتَكَ بِالنِّــدَاءِ فَإِنَّــهُ لَا يَسْــمَعُ مَــدَى صَــوْتِ الْمُــؤَذِّنِ جِــنٌّ وَلَا إِنْـسٌ وَلَا شَـيْءٌ إِلَّا شَـهِدَ لَـهُ يَـوْمَ الْقِيَامَــةِ قَــالَ أَبُــو سَــعِيدٍ سَــمِعْتُهُ مِــنْ رَسُــولِ اللَّهِ صَــلَّى اللَّهُ عَلَيْــهِ وَسَــلَّمَ)[1] واتــە: هــەر کاتێــك لای مــەڕەکانت

---

[1] بوخاری (٦٠٩) موسلیم (١٢/٢).

بوویت، یان لە دەشت بوویت و بانگت دا، دەنگ زیاتر بەرز کەرەوە چونکە هەتا جنن و مرۆڤی زیاتر بانگەکەت ببیستن، لە رۆژی قیامەتدا پاداشتی زیاترت پێ دەبڕێت.. ئەبو سەعید فەرمووی: خۆم لە پێغەمبەری خوام صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بیستووە کە وای فەرمووە..

- هەروەها کە سەیدنا عەبدوللەی کوڕی زەید خوا لێی رازی بێت، کە بۆ پێغەمبەری خوای صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ گێڕایەوە کە لە خەودا بانگیان فێرکرد، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێی فەرموو: (فَقُمْ مَعَ بِلال فَألْقِ عَلَيهِ مَا رَأيتَ بِهِ، فَإنَّهُ أنْدَى مِنْكَ وأمَدُّ صَوتاً)[1] واتە: هەستە لەگەڵ بیلالدا بڕۆو ئەوەی بینیووتە بۆی بگێڕەرەوە با ئەو بانگەکە بڵێتەوە، چونکە ئەو دەنگی لە تۆ خۆشترەو دەنگی زۆرتر دەڕوات..

- لە ریوایەتێکی تردا دەفەرموێ: (قُمْ فَلَقِّنْهُ بِلالاً فَإنَّهُ أنْدَى صَوتاً مِنْكَ)[2] واتە: هەستە بیلال فێرکە با بیلێتەوە، ئەو دەنگی لە تۆ خۆشترە..

---

[1] ئەبوداود (١/٢٤٤) ژمارە (٤٩٩). ئەلبانی لە (صحيح أبي داود(١/٩٨) ژمارە (٤٦٩). هەروەها لە إرواء الغليل (١/٥٠) ژمارە (٢٤٦) بە حەسەنی داناوە.

[2] ترمزي و ئەحمەدو ئەبوداودو ئیبنوماجەو ئیبنو خوزەیمە گێڕاویانەتەوە، ترمزي فەرموویەتی حەسەن و سەحیحە، بڕوانە بە سەحیحدانانی شێخی ئەلبانی لە هەریەك لە (صحيح سنن أبي داود، ١ / ٩٨ ژمارە ٤٦٩، وصحيح ابن ماجه، ١ /١١٨ ژمارە ٧٠٦)

ئەمـــــە بۆچـــــوونی شــــــافیعیەکان وحەنبەلیـــــەکان وقـــــەولێکی حەنەفیـــــەکانـــــە بەڵام لای مالیکیـــــەکان و قـــــەولی بـــــەهێزی حەنەفیەکان ئەمە سوونەتە..

٨- ئایـــا بانگـــدان بـــە رادیـــۆو تەســـجیل و مۆبایـــل دەبێـــت لـــە بڵندگۆوە لێدرێت؟!

نـــەء، نابێـــت، چونکـــە بانگـــدان خواپەرســـتیەکی ســـەربەخۆیەو پێویســـتە موســـوڵمانان جێبـــەجێی بکـــەن، ئەگـــەر کەســـیان بانگیـــان نـــەدا هـــەموویان گوناحبـــار دەبـــن.. ووتمـــان کـــە پاداشـــتی بانگـــدان لـــە پاداشـــتی پێشـــنوێژی زیـــاترە، ئیـــتر ئـــەو خەڵکـــە بـــۆ واز لـــەو پاداشـــتە گەورەیـــە دەهێـــنن؟! نـــا، بۆیـــان نیـــە بـــە بەهانـــەی ئـــەوەی کـــە دەنگـــی خۆشـــی بانگـــدەرێکیان دەســـکەوتووە، ئـــەو بخەنـــە ســـەر بڵنـــدگۆی مزگـــەوت و واز لـــەو خواپەرســـتیە بهێـــنن.. نـــە بانگـــدانی تەســـجیل کـــراو جـــائیزە نـــە ئیقتیـــدا بـــە نـــوێژی رادیـــۆو تەلـــەفزیۆن و تەسجیلکراو..[١]

[١] الشرح الممتع (٦١/٢).

٩- ناوبڕكردنی بانگدان وقامەت كردن بە قسەكردن:

شەرعناسان لە باسی دابڕكردنی بانگ وقامەتدا بە قسەی تر ڕاجوێن:

١- قسە كردنی بانگدەر لە ناو بانگ وقامەتدا جائیزە: ئەمە بۆچوونی حەسەنی بەسری و عەتاء و قەتادەو ئیمامی ئەحمەدە (بەڵام لە قامەتدا پێی جائیز نیە)، ئەمانیش لە سەیدنا سولەیمانی كوڕی سوردەوە خوا لێی ڕازی بێت دەگێڕنەوە، هەروەها لە عوروەی كوڕی زوبەیرەوە كە عادەتەن فەرموودەو حوكمی شەرعی لە عائیشەخانەوە دەگێڕێتەوە كە پووریێتی.. بەڵگەی ئەمان:

یەكەم: (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ لِمُؤَذِّنِهِ فِي يَوْمٍ مَطِيرٍ: إِذَا قُلْتَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ، فَلَا تَقُلْ: حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ ،قُلْ : صَلُّوا فِي بُيُوتِكُمْ، قَالَ: فَكَأَنَّ النَّاسَ اسْتَنْكَرُوا ذَاكَ فَقَالَ: أَتَعْجَبُونَ مِنْ ذَا ، قَدْ فَعَلَ ذَا مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي)[1] واتە: سەیدنا ئیبنو عەبباس خوا لێیان ڕازی بێت لە ڕۆژێكدا كە باران بوو دوای ئەوەی كە بانگدەرەكەی گەیشتبووە (أَشْهَد أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ) فەرمانی پێكرد كە لە ناو بانگەدا نەڵێ (حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ) بەڵكو بڵێ: (الصلاة فِي الرِّحَال) واتە

[1] بوخاری (٦١٦) موسلیم (٦٩٩).

نوێژەکانتـــان لـــە جـــێی خۆتـــان بکـــەن (نـــەبادا بـــێن بـــۆ مزگـــەوت) ووتیان: ئەوە چیە؟! فەرمووی: لە من چاکتر وای کردووە..

دووەم: (عَـــنْ مُوسَـى بْـنِ عَبْـــدِ اللَّهِ بْـــنِ يَزِيـــدَ أَنَّ سُـــلَيْمَانَ بْـــنِ صُـــرَدٍ كَانَــتْ لَــهُ صُــحْبَةٌ كَـانَ يُــؤَذِّنُ فِـي الْعَسْــكَرِ وَكَـانَ يَــأْمُرُ غُلَامَــهُ بِالْحَاجَــةِ فِـي أَذَانِــهِ)[1] واتـــە: ســـەیدنا ســـولەیمانی کـــوڕی ســـورەد خـــوا لـــێی رازی بێــت کــە یــاوەری پێغەمبــەری خــوا بــوو صَــلَّى اللَّهُ عَلَيْــهِ وَسَــلَّمَ، لــە نــاو بانگدانەکەیـــدا فـــەرمانی بـــە خزمەتکارەکـــەی دەکـــرد کـــە پێداویستیەکانی بۆ بکات..

٢- قســە کردنــی بانگــدەرلــە نــاوبانــگ وقامەتــدا جــائیزنیــە: ئەمــە بۆچـــوونی نەخـــەعی و ئیبنوســـیرین وســـەوری وئیمـــامی مالیـــك وئیمامی شافیعی وئیمامی ئەبو حەنیفەیە.

٣- ئــەوقســانە جــائیزە بانگــدەرلــە نــاوبانــگ وقامەتــدا بیکــات کــە بــۆ نــوێژپێویســتن: ئەمـــە بۆچـــوونی ئیســـحاقی کـــوڕی راهەوەیـــەو ئیبنـــول مـــونزیریش ئەمـــەیانی بـــە پەســـەندتر بینیـــووە.. بـــە بۆچـــوونی ئـــەم بەڕێزانـــە تـــەنها ووشـــەو رســـتەیەك جـــائیزە لـــە بانـــگ و قامەتـــدا

---

[1] **بوخاری بە موعەللەق (١١٦/٢ فتح الباري) ئیبنو ئەبی شەیبە بە سەنەدی پەیوەستەوە (٢١٢/١) ئیبنولمونزیر (٤٤/٣) ئەبو نوعەیمی شێخی ئیمامی بوخاری بە سەحیحی داناوە (فتح الباري ١١٦/٢).**

بـــووترێن كـــە پەیوەنـــدیان بـــە نـــوێژەوە هـــەبێت، وەكـــو (صَـــلُّوا فـــيِ رِحَالكم)..

قســـە لـــە بانگـــدا جـــائیزە، بەڵام لـــە قامەتـــدا نابێـــت: ئەمـــەش بۆچـــوونی ئیمـــامی زوهریـــە كـــە قوتـــابی ســـەیدنا ئـــەبو زەڕی غیففاریـــە خوا لێی رازی بێت.

<u>**رای پەســـەندتر:** پـــێم وایـــە بـــە پـــێی بەڵگـــەی ســـەلمێنراو دەكرێـــت قســـەیەك لـــە نـــاو بانگـــدا بكرێـــت كـــە پەیوەنـــدی بـــە نـــوێژەوە هـــەبێت، غـــەیری ئـــەو نابێـــت</u>، ئەگـــەر قســـەیەك بـــۆ نـــوێژو نوێژخوێنـــان زەرووری بـــوو دەشـــێت لـــە قامەتـــدا بكرێـــت بـــە قیـــاس لەســـەر بانـــگ كە بەڵگەمان بە دەستەوەیە.. والله اعلم.

سیفەتی بانگدەر

پێویستـــــە ئــەوكەســـەی بانـــگ دەدات ئـــەم ســـیفەت و ڕەفتارانـــەی تێدا بێت:

١- **پێویستـــە نیــەتی پـــاك بێــت** و لەبـــەر خـــاتری خـــوای گـــەورە بانـــگ بـــدات، نـــەك بـــۆ پـــارەو ناوبانـــگ، یـــان بـــۆ ئـــەوەی بڵـێن دەنگـی خۆشــە! ئەســـڵیش ئەوەیـــە كـــە نابێـــت پـــارە لەســـەر بانگـــدان وەربگیرێـــت، چونكـــە ســـەیدنا عوســـمانی كـــوڕی ئـــەبو العـــاس خـــوا لێـــی ڕازی بێـــت گێڕایـــەوە كـــە پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ پـــێی فـــەرموو: (.. وَاتَّخِـــذْ مُؤَذِّنًـــا لَا يَأْخُـــذُ عَلَـــى أَذَانِـــهِ أَجْـــرًا)[1] واتـــە: بانگـــدەرێك بـــۆ بانگدان دیاری بكە كە كرێ لەسەر بانگدانەكەی وەرنەگرێت. .

ئەگـــەر كـــابرای بانگـــدەر ســـەرچاوەی بژێـــوی نـــەبوو، بەرپرســـانی حكومـــەت معاشـــیان بـــۆ دیـــاری كـــرد، بـــۆی هەیـــە وەریگرێـــت، چونكـــە موسوڵمانان پێویستیان بە دەنگ و بانگی ئەو هەیە..

---

[1] ئەبوداود (٥٣١) نەسائی (٦٧٢) ترمزي (٢٠٩) ئیبنوماجە (٧١٤) شێخی ئەلبانی لە صحيح أبي داود (١/١٤٦. ٥٣١) دەفەرموێ: سەحیحە..

٢- **پێویســـــته دەســــــتپاك و ئەمینـــــداربێــــت**، پێغەمبـــەری خــــوا دەفـــەرموێ: (وَالْمُـــؤَذِّنُ مُـــؤْتَمَنٌ)[1] واتـــە: بانگـــدەر كەســـێكی ئەمینـــدارو دەســـتپاكە، چونكـــە لـــە لایەكـــەوە كـــاتی نـــوێژی خـــەڵكی پـــێ ســـپێرراوە، لـــە لایـــەكی تـــرەوە بانگـــدەر شـــەوو رۆژ چۆتـــە ســـەر منـــارە كـــە بـــەرزترین تـــەلاری گەڕەكەكـــە بـــووە تـــا لـــەوێوە بانـــگ بـــدات، ئـــەوەش یـــەعنی بینیـــنی نـــاو مـــاڵی خـــەڵكی، لەبـــەر ئەوەشـــە كـــە جمهـــوری شەرعناســـان فەرموویانــــــە بانگــــــدانی فاســــــق كەراهــــــەتی هەیــــــە.. ئیمــــــامی ئیبنوتەیمییـــە دەفـــەرموێ: بـــانگی فاســـق بەتاڵـــە چونكـــە پێچەوانـــەی ئاراســـــتەی پێغەمبـــــەری خوایـــــە صَـــــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــــهِ وَسَـــــلَّمَ، ئەمـــــەش لای حەنبەلیەكان بۆچوونێكی قبووڵە..[2]

٣- **پێویســــــته دەنگـــی بڵنـــدو خـــۆش بێـــت**، لەبـــەر ئـــەو فـــەرموودەی پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ كـــە بـــە عبـــداللّهی كـــوڕی زەیـــدی فـــەرموو: (فَقُـــمْ مَـــعَ بِـــلال فَـــألْقِ عَلَيـــهِ مَـــا رَأيـــتَ بِـــهِ ، فَإنَّـــهُ أنْـــدَى مِنْـــكَ وأمَـــدُّ صَـــوتاً)[3] واتـــە: هەســـتە لەگـــەڵ بیلالـــدا بـــڕۆو ئـــەوەی

---

[1] ئەبو داوود (٥١٧) ترمزي (٢٠٧) ئەحمەد (٢٨٤/٢) ئەلبانی دەفەرموێ: سەحیحە (الارواء (٢٣١/١).

[2] ابن عابدين (٢٦٣/١)، مغني المحتاج (١٣٨/١)، مواهب الجليل (٤٣٦/١)، المغني (٤١٣/١)، الاختيارات (ل ٣٧).

[3] ئەبوداود (٢٤٤/١ ژمارە (٤٩٩). ئەلبانی لە (صحيح أبي داود(٩٨/١) ژمارە (٤٦٩). هەروەها لە إرواء الغليل (٥٠/١) ژمارە (٢٤٦) بە حەسەنی داناوە.

بینیووتــە بــۆی بگێــڕەرەوە بــا ئــەو بانگەکــە بڵێتــەوە، چونکــە ئــەو دەنگی لە تۆ خۆشترەو دەنگی زۆرتر دەڕوات. .

بەڵام دەشــێت لــەم ســەردەمەدا بڵنــدی دەنــگ زۆر بــە گرنــگ وەرنــەگیرێت، چونکــە زۆرینــەی شــوێن بانــگ بــە بڵنــدگۆ دەدەن.. بەڵام پێویســت ناکــات بانگەکــە بکــات بــە قــەتارو ئەڵلاوەیســی زۆری لەرە تێدا بکات و درێژی بکاتەوە..

٤- **پێویستە شارەزای کاتەکانی بانگ وگۆڕانەکانیان بێت** کە ساڵ دوازدە مانگە بەسەریاندا دێت، بۆ ئەوەی هەموو بانگێك لە دەسپێکی خۆیدا بدات و خۆی وخەڵکیش نەخاتە هەڵەوە.. دەشێت کەسێکی تریش هاوکاری بێت، یان ئامێرو دەزگای بیرهێنانەوە بەکار بهێنێت، چونکە ئەوە سەلمێنراوە کە سەیدنا عبداللەی کوڕی ئوم مەکتووم خوا لێی رازی بێت کە بانگدەری دووەمی پێغەمبەری خوا بوو صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نابینا بوو، کەسێکی تری هەبوو کە پێی دەفەرموو: وا سپێدە هاتووە: (عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ بِلَالًا يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُنَادِيَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ ثُمَّ قَالَ وَكَانَ رَجُلًا أَعْمَى لَا يُنَادِي حَتَّى يُقَالَ لَهُ أَصْبَحْتَ أَصْبَحْتَ)..[١]

---

[١] **بوخاری (٥٩٢).**

سیفەتی بانگ

بانـــگ لـــە پێغەمبـــەری خـــواوە صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ بـــە ســێ شـــێوە گێڕراوەتەوە:

یەكـــەم: پـــازدە رســـتەیی (چـــوار تـــەكبیر (**ووتـــنی الله أكـــبر**)، ئینجـــا هـــەر رســـتەیەك دوو جـــار جگـــە لـــە لا إلـــە إلا الله ی كۆتـــایی كـــە یـــەك جـــارە). ئەمـــەش لـــە فەرموودەكـــەی ســـەیدنا عبـــدالله‌ی كـــوڕی زەیدەوە خوا لێی رازی بێت هاتووە:

(لَمَّـــا أَمَـــرَ رســـولُ اللهَ صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ بِالنَّـــاقُوسِ يُعْمَـــلُ لِيُضْـــرَبَ بِـــهِ لِلنَّـــاسِ لِجَمْـــعِ الصَّـــلاةِ طَـــافَ بِـــي وَأَنَـــا نَـــائِمٌ رَجُـــلٌ يَحْمِـــلُ نَاقُوسَـــاً فِـــي يَـــدِهِ فَقُلْـــتُ: يَـــا عَبْـــدَ اللهِ أَتَبِيـــعُ النَّـــاقُوسَ؟ قَـــالَ: وَمَـــا تَصْـــنَعُ بِـــهِ؟ فَقُلْـــتُ: نَـــدْعُو بِـــهِ إِلَـــى الصَّـــلَاةِ، قَـــالَ: أَفَـــلَا أَدُلُّـــكَ عَـــلَى مَـــا هُـــوَ خَـــيْرٌ مِـــنْ ذَلِـــكَ؟ فَقُلْتُ لَهُ: بَلَى، قَالَ: فَقَالَ: تَقُولُ:

اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أكبرُ اللهُ أكبرُ اللهُ أكبرُ

أَشْهَدُ أَنْ لا إلهَ إلا الله أشهدُ أنْ لا إله إلا الله

أشهدُ أنَّ محمَّداً رَسولُ اللهِ أشهدُ أنَّ محمَّداً رسولُ اللهِ

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حيَّ عَلَى الصَّلاةِ

حَيَّ على الفَلاحِ حَيَّ علَى الفَلاحِ

اللهُ أكبرُ اللهُ أكبرُ

لا إله إلا اللهُ

قَالَ: ثُمَّ اسْتَأْخَرَ عَنِّي غيرَ بَعيدٍ، ثُمَّ قالَ: وَتقولُ إِذَا أَقَمْتَ الصَّلَاةَ:

اللهُ أكبرُ اللهُ أكبرُ

أشهدُ أنْ لا إله إلا اللهُ أشهدُ أنَّ محمَّداً رسولُ اللهِ

حَيَّ على الصَّلاةِ ، حيَّ علَى الفَلاحِ

قَدْ قَامَتِ الصَّلاةُ قَدْ قَامَتِ الصَّلاةُ

اللهُ أكبرُ اللهُ أكبرُ

لا إله إلا الله

فَلَمَّا أَصْبَحَتْ أتَيتُ رَسولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأخْبَرْتُهُ بِمَا رَأيتُ فَقَالَ: إنَّها لَرُؤْيَا حَقٌ إنْ شَاءَ اللهُ فَقُمْ مَعَ بِلَال فَألْقِ عَلَيهِ مَا رَأيتَ فَلْيُؤَذِّنْ بِهِ فَإنَّهُ أنْدَى صَوتاً مِنْكَ، فَقُمْتُ مَعَ بِلالٍ فَجَعَلْتُ أَلْقِيهِ عَلَيهِ وَيُؤَذِّنُ بِهِ قَالَ: فَسَمِعَ ذلِكَ عُمَرُ بْنُ الخَطَّابِ وَهوَ في بَيتِهِ فَخَرَجَ يَجُرُّ رِدَاءَهُ وَيقُولُ والذي بَعَثَكَ بالحَقَّ يَا رسولَ اللهِ لَقَدْ رَأيتُ مِثْلَ مَا رَأى فَقَالَ رسولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَللهِ الحَمْدُ)[1]

کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە نابەدڵی (لە ریوایاتی تردا وا هاتووە) رازی بوو زەنگی نەسارا بۆ کۆکردنەوەی موسوڵمانان بۆ نوێژ لێبدرێت، پاش ماوەیەك عبداللەی کوڕی زەید ئەم خەوەی بینی کە دەفەرموێ: لە خەونمدا کابرایەکم بینی دوو زەنگی پێیەو دەگەڕێ، ووتم: زەنگ دەفرۆشیت؟! ووتی:

[1] ئیمامی ئەحمەد (١٥٨٨١)، ترمزي (١٧٤ و١٨٩)، ئیبنوماجە (٦٩٨ و٧٠٦) ئەبوداود (٤٢١) ئیبنو خوزەیمە بە سەحیحی داناوە (١٨٩/١) هەروەها ئیبنو حیببان (٥٧٢/٤) بەڵام شێخی ئەلبانی بە حەسەنی داناوە لە: ارواء الغليل (٢٦٤/٢) و تمام المنة (١٤٥). لە صحيح سنن أبي داود (٤٦٩) دا فەرموویەتی حەسەن و سەحیحە.

بۆچیتـــە؟! ووتـــم: خـــەڵكی بـــۆ نـــوێژ پـــێ كۆدەكەمـــەوە، ووتـــی: ئـــەدی بـــۆچی شـــتێكی باشـــترت فێـــر نەكـــەم؟! ووتـــم: بـــۆچی نـــا؟! ووتـــی: بڵـــێ: خـــوا گەورەیـــە خـــوا گـــەورەیـــە خـــوا گەورەیـــە خـــوا گەورەیـــە، شـــایەتی دەدەم كـــە هـــیچ خوایـــەك نیـــە شـــایانی پەرســـتن بێـــت جگـــە لـــە الله هـــیچ خوایـــەك نیـــە شـــایانی پەرســـتن بێـــت جگـــە لـــە الله، شـــایەتی دەدەم كـــە محمـــد نـــێرراوی خوایـــە شـــایەتی دەدەم كـــە ﷴ نـــێرراوی خوایـــە، وەرن بـــۆ نـــوێژ وەرن بـــۆ نـــوێژ، وەرن بـــۆ ســـەرفرازی وەرن بـــۆ ســـەرفرازی، خـــوا گەورەیـــە خـــوا گەورەیـــە، هـــیچ خوایـــەك نیـــە شـــایانی پەرســـتن بێـــت جگـــە لـــە الله.. كـــە قامەتیشـــت كـــرد بڵـــێ: خـــوا گەورەیـــە خـــوا گەورەیـــە، شـــایەتی دەدەم كـــە هـــیچ خوایـــەك شـــایانی پەرســـتن نیـــە جگـــە لـــە الله، شـــایەتی دەدەم كـــە ﷴ نێـــرراوی خوایـــە، وەرن بـــۆ نـــوێژ وەرن بـــۆ ســـەرفرازی، نـــوێژ دابەســـترا نـــوێژ دابەســـترا، خـــوا گەورەیـــە خـــوا گەورەیـــە، هـــیچ خوایـــەك نیـــە شـــایانی پەرســـتن بێـــت جگـــە لـــە الله.. بـــۆ بـــەیانی هاتمـــە خزمـــەت پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ و خەونەكـــەم بـــۆ گێڕایـــەوە، فـــەرمووی: ئەگـــەر خـــوا حـــەزكات ئـــەم خەونـــە حەقـــە، دەی ســـا لەگـــەڵ بیلالـــدا بـــڕۆو ئـــەوەی پـــێ بڵـــێ كـــە بینیـــت تـــا بیكاتـــە بانـــگ و خەڵكەكـــەی پـــێ بانـــگ بكـــات، ئـــەو دەنگـــی لـــە دەنگـــی تـــۆ خۆشـــترو بڵنـــدترە.. منـــیش بـــیلالم فـــێر كـــردو لەگەڵیـــدا چـــووم، ئـــەویش كردیـــە بانـــگ و دای، كـــە عومـــەری كـــوڕی خـــەتتاب لـــە ماڵەكـــەی خۆیـــەوە بیســـتی، بـــە هەڵـــەداوان هاتـــە

دەرەوە، عەباکـــەی بـــەری بـــە دوای خۆیـــدا رادەکێشـــا، بـــە پێغەمبـــەری خـــوای صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ فـــەرموو: بـــەو خوایـــەی جـــەنابتی بـــە حەقـــەوە بـــە نـــێرراوی خـــۆی نـــاردووە، منـــیش وەکـــو ئەمـــەم لـــە خـــەونمـــدا بیـــنی، پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ فـــەرمووی: دەی سوپاس بۆ خوا..

ئیمـــــامی ئـــــەبو حەنیفـــــەو ئیمـــــامی ئەحمـــــەد ئـــــەم شـــــێوەیان وەرگرتووە.[1]

دووەم: لـــە ریوایـــەتێکی تـــردا هـــاتووە کـــە نـــۆزدە رســـتە ووشـــە بـــووەو قامـــەتیش حەڤـــدە ووشـــە، ئـــەم دوو رســـتە زیادەیـــە ئەوەیـــە کـــە پـــێی دەوترێـــت (تـــەرجیع) واتـــە ووتـــنی شـــایەتمان بـــە دەنگـــی نـــزم کـــە ئامـــادەبووان گوێیـــان لـــێ بێـــت ئینجـــا ووتنـــەوەی بـــە دەنگـــی بـــەرز، یـــەعنی بانگدەرەکـــە دوای چـــوار جـــار ووتـــنی الله اکـــبر بـــە دەنگێکـــی نـــزم دەڵـــێ (أشْـــهَدُ أنْ لا إلـــهَ إلا اللهُ) ئینجـــا بـــە دەنگـــی بـــەرز دەیڵێتـــەوە، هـــەروەها بـــە دەنگێکـــی نـــزم دەڵـــێ: (أشْـــهَدُ أنَّ محمَّـــداً رســـولُ اللهِ)

---

[1] البدائع (١/١٤٧) المغني (١/٤٠٤) الاوسط (٣/١٦).

ئینجـــا بـــە دەنگـــی بـــەرز دەیڵێتـــەوە.. ئەمـــە ڕیوایـــەتی ســـەیـــدنا ئـــەبو مەحزوورەیە[1] خوا لێی ڕازی بێت..

ئەمـــەش مەزهـــەبی ئیمـــامی شـــافیعیە..[2] بەڵام لـــە نـــاو کـــورددا کـــە شافیعی مەزهەبن کەمتر لەسەر ئەم شێوەیە دەڕۆن..

فـــەرموودەوانان هـــەر ئـــەم دوو ڕیوایەتـــەیان بەپەســـەند دانـــاون، ڕیوایـــەتی تـــر کـــە شـــێوەی تریـــان بـــاس فـــەرمووە فـــەرموودەوانان قسەیان لەسەر سەنەدەکانیان کردووەو بە زەعیفیان داناون..

ئـــەوەی لـــە کۆنـــەوە تـــا ئێســـتا بۆچـــوونی زۆرینـــەی شەرعناســـانە ئەوەیـــە کـــە تـــەرجیع زۆر جـــەخت لێکـــراو نـــەبووە، چونکـــە زانـــراوە کـــە ئەوەنـــدەی ســـەیدنا بیلالـــی حەبەشـــی خـــوا لـــێی ڕازی بێـــت لـــە خزمـــەت پێغەمبـــەری خـــوادا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ بانگیـــداوە نـــەیکردووە، ئەگـــەر ســـوونەتی موئەککـــەدەش بوایـــە پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ زیـــاتر جـــەختی لـێ دەکـــردەوە.. هـــەر ئەوەشـــە هـــۆی ئـــەوەی کـــە ئێســـتا لـــە سەراســـەری جیهانـــدا کـــە بانـــگ دەدرێـــت کـــەم بانگـــدەر هەیە تەرجیعەکە بکات..

---

[1] ئەبو داوود (٥٠٠، ٥٠٣) ترمزي (١٩٢) نەسائی (٤/٢) ئیبنوماجە (٧٠٩). شێخی ئەلبانی دەفەرموێ: سەحیحە (صحيح سنن النسائي (٦١٣).

[2] الأم (٨٥/١).

ئیمــامی ئەحمـــەد رەحمـــەتی خـــوای لـێ بێـــت هەرچەنـــدە شـــێوازی یەکـــەمی بـــە پەســـەندتر دانـــاوە، بەڵام دەفـــەرموێ: هــەموو شـــێوەکان هـــەر جـــائیزن، ئەمـــە ئیختیـــاری ئیمـــامی ئیبنوتەیمییـــەو شـــێخ بـــن بـــازی رەحمەتیشـــە..[1] پـــێم وایـــە ئـــەم شـــێوە بانگـــەی لـــە نـــاو کـــوردا (بـــێ تـــەرجیع) دەکرێـــت بگێڕێتـــە بـــەرو راجـــوێی لەســـەر دروســـت نـــەکرێت، پەسەندترە.. والله اعلم.

زیادەکەی بانگی بەیانی (الصَّلاةُ خَيرٌ مِن النَّومِ):

شەرعناســـان بـــەم زیادەیـــە دەفـــەرموون (التثویـــب: تەســـویب) کـــە بریتیـــە لـــە دوو جـــار ووتـــنی (الصَّـــلاةُ خَـــيرٌ مِـــن النَّـــوم) لـــە نـــوێژی بەیانیـــــــدا دوای حەیعەلـــــــەکان..[2] تەســــــــویب لای جمهــــــــوری شەرعناســـــان ســـــووننەتە، بەڵگـــەیان فەرموودەکـــەی ئەبومـــەحزورە (یـــان ئەبومـــەخزورە)یـــە کـــە تێیـــدا هـــاتووە: (فَـــإِنْ كَـــانَ صَـــلاةَ الصُّـــبْحِ

---

[1] ابو داوود: مسائل احمد (٢٧) المغني (٤٠٤/١) مجموع الفتاوى (٣٣٦/٢٢) ابن عثيمين: الشرح الممتع (٥١/٢) ابن باز: مجموع فتاوى ابن باز(١٣٩/٢٩).

[2] واتە کە دوو جار دەوترێت (حي على الصلاة)، دوو جاریش (حي على الفلاح).. لە عەرەبیدا بە (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) دەوترێت بەسمەلەو بە (الحمد لله) دەوترێت حەمدەلەو بە (لا حول ولا قوة الا بالله) دەوترێت: حەوقەلە..

قُلْـتَ: الصَّـلاةُ خَـيرٌ مِـنْ النَّـومِ، الصَّـلاةُ خـيرٌ مـن النَّـوم ، اللّهَ اكـبرُ اللّهُ اكـبرُ، لا الــه الا اللّه)[1] واتــە: لــە بــانگی بەیانیــدا بــڵێ: نــوێژ باشــترە لــە خــەوتن، نــوێژ باشــترە لــە خــەوتن.. لــە ڕیوایــەتێکــی تریــدا دەفــەرموێ: (فِي الأولَى مِنْ الصُّبْحِ) واتە لە بانگی یەکەمی سپێدەدا بیڵێ.

ئــەوە ســەلمێنراوە کــە تــەنها لــە بــانگی یەکــەمی ســەیدنا بیلالــدا خــوا لــێی ڕازی بێــت تەســویب ووتــراوە، نــەك لــە بــانگی دووەمــی ســەیدنا ئیبنــو مەکتوومــدا خــوا لــێی ڕازی بێــت، کــە لــە ســەرەتای دەســپێکی سپێدەی ڕاستەقینەدا داوێتی.. بەڵگە لەسەر ئەمە:

١- ســەیدنا ئیبنــو عومــەر خــوا لــێی ڕازی بێــت دەفــەرموێ (الصَّــلاةُ خيرٌ من النَّوم) لە دوای (حَيَّ عَلَى الفَلَاح) دەوترا ..[2]

٢- لــە ڕیــواتی دووەمــی فەرموودەکــەی ســەیدنا ئــەبو مــەحزورە (یــان ئــەبو مــەخزورە) دا هــاتووە کــە دەفــەرموێ: (فِـي الأولَـى مِـنْ الصُّـبْحِ) واتە: لە بانگی یەکەمی سپێدەدا بیڵێ..

کــەوابوو ئێمــە لــەم ســەردەمەدا ســوونەتێکمان لــەم بانگــەدا واز لێ هێناوەو بیدعەیەکمان کردۆتە ڕێباز:

---

[1] ئەبو داوود (٥٠١) نەسائی (٨٧/٢) ئەحمەد (٤٠٨/٣) شێخی ئەلبانیش بە سەحیحی داناوە لە تەخریجی فەرموودەکانی: (مشكاة المصابيح (٦٤٥).

[2] بەیهیقی(٤٢٣/١) الطحاوي: شرح معاني الآثار(٨٢/١) ئیمامی ئیبنو حەجەر لە فەتحدا دەفەرموێ: إسناده حسن.

یەکــــەم: وازمــــان لـــە بـــانگی یەکـــەمی بـــەیانی هێنـــاوە، کـــە لەوێـــدا دووجار دەوترێت (الصَّلاةُ خيرٌ من النَّوم)!

دووەم: لـــە بـــانگی دووەمـــدا دەڵێـــین: (الصَّـــلاةُ خـــيرٌ مـــن النَّـــوم) ئەمـــەش بیدعەیـــە.. چونکـــە هـــیچ بەڵگەیـــەکی لەســـەر نیـــەو بـــە زۆر خزێنراوەتـــە ئـــەوێوە.. لەمـــەش بیدعـــەتر ئەوەیـــە کـــە هەنـــدێك لـــە شەرعناســـانی حەنـــەفی و شـــافیعی فەرموویانـــە: دەشـــێت لـــە بـــانگی خەوتنانیشـــدا بوترێـــت! چونکـــە هۆشـــداری دانـــە بـــە خـــەڵکی کـــە نـــوێژ باشـــترە لـــە خـــەوتن!! تەنانـــەت هەنـــدێك شـــافیعی مەزهـــەبی کـــورتبین فەرموویانـــە: دەشـــێت لـــە هـــەموو نوێژەکانـــدا بووترێـــت! لـــە کاتێکـــدا کـــە ســـەیدنا عومـــەری کـــوڕی خـــەتتاب گـــوێی لـــە یـــەکێك بـــوو بـــانگی نیـــوەڕۆی دەداو ووتـــی (الصَّـــلاةُ خـــيرٌ مـــن النَّـــوم) لـــە مـــاڵ دەرپـــەڕی، ووتیان: بۆ کوێ؟! فەرمووی: ئەو بیدعەیە هێنامیە دەرەوە..[1]

ئەمـــە جگـــە لـــەوەی کـــە لـــەو ســـەردەمەدا دوو یـــاوەری بـــەڕێز بانگیـــان داوە نـــەك یـــەك، ئەمـــەش بـــۆ خـــۆی کـــوێر کردنـــەوەی ســـوونەتێکی ترە. .

[1] ئەبو داوود (٥٣٨) بەیهیقی (٤٢٤/١) ئەلبانی لە ارواء الغليل (٢٣٦) بە حەسەنی ناساندووە.

بـــه حســـاباتی زەمـــان دەشـــێت کـــه بـــانگی یەکـــەم بیســـت بـــۆ ســـی دەقیقـــه پـــێش بـــانگی دووەم بـــدرێت و لەوێـــدا بووترێـــت (الصَّـــلاةُ خـــيرٌ من النَّوم).

چی لە بانگداندا باشە بکرێت؟

١- **هـــەبوونی دەســـنوێژ:** لەبـــەر ئـــەوەی بانگـــدان خواپەرســـتیە، خواپەرســـتیش بـــه شـــێوەیەکی گشـــتی باشـــتر وایـــه بـــه دەســـنوێژەوە بکرێـــت، بەڵام ئەگـــەر بـــێ دەســـنوێژ بانگیـــدا بـــه بۆچـــوونی هـــەموو شەرعناســـان هـــیچ ئیشـــکالێکی نیـــەو بانگەکـــەی دروســـتەو خـــێری خـــۆی دەســـکەوتووە.. تەنانـــەت ئەگـــەر لـــەش پـــاکیش نـــەبێت بەڵگەیـــەکی وا نیـــه رێ لـــه بانگـــدانی بگرێـــت، مەگـــەر ئـــەوەی کـــه هەنـــدێك شەرعناســـی وەکـــو ئیســـحاق وئیمـــامی ئەحمـــەد رێیـــان لـــێ گرتووە..[1]

٢- **بانگـــدان بـــه پێـــوە:** شەرعناســـان لـــەوەدا راجـــوێ نـــین کـــه ســـووننەت وایـــه کـــه بانـــگ بـــه پێـــوە بـــدرێت، مەگـــەر کەســـێك نـــەتوانێت، چ بـــه هـــۆی نـــەتوانینی خـــۆی یـــان ســـەختی جێگاکـــەی یـــان

[1] الاوسط (٣/٢٨).

بــە هــۆی تــرەوە.. ئیمــامی مالیــك و ئــەوزاعی و ئــەهلی رەئــی بانگــدانیان بە دانیشتنانەوە پێ باش نیە..[1]

- ئــەوەش ســەلمێنراوە کــە پێغەمبــەری خــوا صَــلَّى اللَّهُ عَلَيْــهِ وَسَــلَّمَ بــە بیلالــی فــەرموو: هەســتە بانگەکــە بــدە: (قَــالَ رَسُــولُ اللَّهِ صَــلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا بِلَالُ قُمْ فَنَادِ بِالصَّلَاةِ).[2]

- لــە ریوایــەتێکی فەرموودەکــەی عبــداللّهی کــوڕی زەیــددا خــوا لــێی رازی بێــت هــاتووە: (رَأَيْــتُ فــِي الْمَنَــامِ كَــانَ رَجُــلاً قائِمَــاً.. فَــأَذَّنَ..).[3] واتــە لە خەونەکەمدا کابرایەکم بینی راوەستاوەو.. پاشان بانگی دا..[4]

٣- **رووکردنــە قیبلــە:** شەرعناســان هــەموو پێیــان وایــە کــە رووکردنــە قیبلــە لــە کــاتی بانگدانــدا ســووننەتە..[5] چەنــدین فــەرموودە لــەو بــارەوە ریوایــەت کــراوە بەڵام فــەرموودەوانان قســەیان لەســەر زۆرینەیان کردووە.. هەشیانە حەسەن یان سەحیحە، لەوانە:

---

[1] الاوسط (٤٦/٣).

[2] بوخاری (٦٠٤) موسلیم (٣٧٧).

[3] ئیمامی ئەحمەد (٢٣٢/٥) ئیبنو ئەبی شەیبە (٢٠٣/١).

[4] ئیمامی ئەحمەد (٢٣٢/٥) ئیبنو ئەبی شەیبە (٢٠٣/١).

[5] الأوسط (٢٨/٣).

- فەرموودەی ئیبنو زەید خوا لێی رازی بێت کە دەفەرمویٚ: (إِنَّ الْمَلَكَ الـذي رَآهُ يُـؤَذِّنُ، اسْـتَقْبَلَ القِبْلَـةَ)[1] واتە: ئەو فریشتەیەی کە بینی بانگی دەدا رووی لە قیبلە کردبوو..

- ئەبو داوود لە سونەنەکەیدا (باب الاذان فوق المنارة) ریوایەتی کردووە کە سەیدنا بیلال خوا لێی رازی بێت لەسەربانی ماڵێکەوە بانگی دەدا کە بەرزترین و پان و پۆڕترین سەربانی هەبوو چونکە بەرامبەر قیبلە بوو.[2]

٤- بانگدەر لە کاتی بانگداندا پەنجەی شایەتمانی دەکاتە گوێچکەیەوە: ئەمەش لە سەیدنا بیلالەوە سەلمێنراوە، سەیدنا ئەبو جوحەیفە خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە کە: (رَأَيْتُ بِلالاً يُؤَذِّنُ، أتَتَبَّعُ فَاهُ، هَاهُنَا وَهَاهُنَا، وَإِصْبعَاهُ في أُذُنَيهِ)[3] واتە: بیلالم بینی بانگی دەدا، سەرنجی دەمیم دا لای بەملاولایدا دەکرد، دوو پەنجەشی لە هەردوو گوێچکەیدا بوون..

---

[1] ئەبو داوود و فەرموودەواناني تریش گێڕاویانەتەوەو شێخی ئەلبانی رەحمەتی لە ارواء الغليل (٢٥٠/١ ژمارە ٢٣٢) بە سەحیحی داناوە..

[2] ژمارە (٥١٩) ئەلبانی لە ارواء الغليل(٢٤٦/١) بە چەندین سەنەدەوە باسی لێوە کردووەو بە حەسەنی ناساندووە..

[3] ترمزي (١٩٧) ئەحمەد (٣٠٨/٤) ئیبنوماجە (٧١١) ئەلبانی دەفەرمویٚ: سەحیحە (الارواء ٢٣٠). ئەبو داوود (٥٢٠) ئەسلەکەشی لای بوخاری _ ٦٣٤) و لای موسلیم (٤٠٣) یە..

٥- بانگـــدەرلـــە کـــاتی ووتـــنی حەیعەلەکانـــدا رووی بـــۆ لای راســـت وچـــەپی دەســـوڕێنێت: ریوایـــەتی تـــری فـــەرموودەی ئەبوجوحەیفـــە هەیـــە کـــە دەفـــەرموێ: (رَأَيْـتُ بِـلالاً خَـرَجَ إِلَـى الأَبْطَـحِ فَـأَذَّنَ فَلَمَّـا بَلَـغَ حَـيَّ عَلَـى الصَّـلاةِ حَـيَّ عَلَـى الفَـلاحِ لَـوَّى عُنُقَـهُ يَمِينًـا وَشِـمَالاً وَلَـمْ يَسْـتَدِرْ)[1] واتـــە: بـــيلالم بيـــنی کـــە لـــە ئەبتـــەح[2] بـــانگی دەدا، کـــە گەيشـــتە حەيعەلـــەکان ملـــی بـــەلای راســـت وچەپـــدا ســـوڕاند، بەڵام لەشـــی نەدەســـوڕاند.. ئەمـــەش بۆچـــوونی جمهـــوری شەرعناســـانە جگـــە لـــە ئيمـــامی ماليـــك کـــە نکـــووڵی لێکـــردووە! ئيمـــامی ئەحمـــەدو ئيســـحاقيش فەرموويانـــە ئەگـــەر کـــابرا لەســـەر منـــارەوە بـــانگی دەدا، باشـــتر وايـــە رووی بـــۆ لای راســـت وچـــەپی خـــۆی وەرچـــەرخێنێت .. بـــێ گومـــان ئەگـــەر کـــابرا بـــە بڵنـــدگۆ بـــانگی دەدا پێويســـتی بـــە وەرچەرخاندنی رووی نامێنێت. .

٦- بانگـــدەردەتوانێـــت دوو دوو تـــەکبيرەکان پێکـــەوە بڵێـــت: واتـــە: دەتوانێـــت هـــەر دوو تـــەکبيرە بـــە نەفەســـێك بڵێـــت، نـــەك هـــەر تـــەکبيرەو بـــە جيـــا، يـــان هـــەر چـــوار تەکبيرەکـــە بـــە نەفەســـێك، ســـەيدنا عومـــەری کـــوڕی خـــەتتاب خـــوا لـــێی رازی بێـــت دەگێڕێتـــەوە

---

[1] ئەبو داوود (٥٢٠) ئەسڵەکەشی لای بوخاری (٦٣٤) و لای موسليم (٥٠٣) يە..

[2] ئەبتەح ناوچەيەك بووە لە خواری مەککەوە، بەڵام بە هەموو بيابانێکی تريش دەڵێن کە شيوی بچووکی تێدا بێت کە ئاو دريبێتی..

کــە پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ فـــەرمووی: (إذَا قَـــالَ المُـــؤَذِّنُ: اللّهُ أكـــبرُ اللّهُ أكـــبرُ فَقَـــالَ أحَـــدُكُمْ اللّهُ أكـــبرُ اللّهُ أكـــبرُ، ثُـــمَّ قـــالَ: أشـــهدُ أنْ لا الـــهَ الا اللّهُ، قَـــالَ أشـــهدُ أنْ لا الـــهَ الا اللّه.. مِـــنْ قَلْبِـــهِ دَخَـــلَ الجَنَّـــةَ)[1] واتـــە: ئەگـــەر بانگـــدەر ووتـــی: (اللّهُ أكـــبرُ اللّهُ أكـــبرُ) کەسـێك لـــە ئێـــوەش ووتیـــەوە: (اللّهُ أكـــبرُ اللّهُ أكـــبرُ) پاشـــان کـــە ووتـــی: (أشـــهدُ أنْ لا الـــهَ الا اللّهُ) ئـــەویش ووتیـــەوە: (أشـــهدُ أنْ لا الـــهَ الا اللّهُ).. ئەگەر لە ناخی دڵیەوە بیڵێتەوە دەچێتە بەهەشتەوە..

بـــێ گومـــان وەڵامـــدەرەوەی بانگەکـــەش وەکـــو ئیمـــامی نـــەوەوی دەفەرموێ: هەر ئاوا هەر دوو تەکبیرە پێکەوە دەڵێتەوە ..

چی باشە بۆ وەڵامدەرەوەی بانگ؟

١- وەڵامدانـــەوەی بـــە دەنگـــی نـــزم: کاتێـــك موســـوڵمان گـــوێی لـــە بانـــگ دەبێـــت پێویســـتە بـــە دەنگێکـــی نـــزم لـــە دوایـــەوە بیڵێتـــەوە، چونکـــە پێغەمبـــەری خـــوا دەفـــەرموێ: (إِذَا سَـــمِعْتُمْ النِّـــدَاءَ فَقُولُـــوا مِثْـــلَ مَـــا يَقُـــولُ الْمُـــؤَذِّنُ)[2] واتـــە: ئەگـــەر گوێتـــان لـــە بانـــگ بـــوو، هـــەر وەکـــو ئەوەی بانگدەر دەیڵێت بیڵێنەوە. .

بەڵام کـــە بانگـــدەر حەیعەلـــەکانی ووت، دەوترێـــت: (لا حَـــولَ وَلا قُـــوَّةَ الَّا بِـــاللّهِ) وەکـــو لـــە فەرموودەکـــەی ســـەیدنا عومـــەری کـــوڕی

---

[1] موسلیم (٣٨٥) ئەبوداود (٥٢٣).

[2] بوخاری (٦١١) موسلیم (٣٨٣)..

خەتتابــدا هــاتووە: (إِذَا قَــالَ المــؤَذِّنُ اللهُ أكــبرُ اللهُ أكــبرُ فَقَــالَ أحَــدُكُمْ اللهُ أكــبرُ اللهُ أكــبرُ ثُــمَّ قــالَ أشــهَدُ أنْ لا إلــهَ إلا اللهُ قــالَ أشــهدُ أنْ لا إلـــه إلا الله ثُـــمَّ قـــالَ أشـــهَدُ أنَّ مُحَمَّـــدَاً رَســـولُ اللهِ قـــالَ أشـــهدُ أنَّ محمَّـــداً رســـولُ اللهِ ثُــمَّ قَــالَ حَــيَّ عَــلَى الصَّــلاةِ قــالَ لا حَــول ولا قُــوَّةَ إلَّا بِــاللهِ ثُــمَّ قَــالَ حَــيَّ عَلَــى الْفَــلَاحِ قَــالَ لا حــولَ ولا قــوةَ إلا بــاللهِ ثُــمَّ قــالَ اللهُ أكــبرُ اللهُ أكــبرُ قــالَ اللهُ أكــبرُ اللهُ أكــبرُ ثُــمَّ قــال لا إلــه إلا اللهُ قــال لا إلـــه إلا الله مِـــنْ قَلْبِـــهِ دَخَـــلَ الْجَنَّـــةَ)[١] واتـــە: هـــەر کەســـێك کـــە بانگـــدەر دەڵـــێ: (اللهُ أكـــبرُ اللهُ أكـــبرُ) ئـــەمیش بڵـــێ (اللهُ أكـــبرُ اللهُ أكـــبرُ) کـــە ووتـــی: (أشـــهدُ أنْ لا الـــهَ الا اللهُ) ئـــەمیش بڵـــێ: (أشـــهدُ أنْ لا الـــهَ الا اللهُ)، پاشـــان کـــە ووتـــی: (أشـــهدُ أنَّ محمَّـــداً رســـولُ اللهِ) ئـــەمیش بڵـــێ: (أشـــهدُ أنَّ محمَّـــداً رســـولُ اللهِ)، ئینجـــا کـــە ووتـــی: (حَــيَّ عَلَــى الصَّــلاةِ) ئـــەمیش بڵـــێ: (لاحـــولَ ولا قـــوةَ إلا بـــاللهِ)، کـــە ووتـــی: (حَــيَّ عَلَــى الْفَــلَاحِ) ئـــەمیش بڵـــێ: (لاحـــولَ ولا قـــوةَ إلا بـــاللهِ)، پاشـــان کـــە ووتـــی: (اللهُ أكـــبرُ اللهُ أكـــبرُ) ئـــەمیش بڵـــێ: (اللهُ أكـــبرُ اللهُ أكـــبرُ)، ئینجـــا کـــە ووتـــی: (لا إلـــه إلا اللهُ)، ئـــــەمیش بڵـــــێ: (لا إلـــــه إلا اللهُ) لـــــە نـــــاخی دڵیـــــەوە بیڵێـــــت دەچێتـــــە بەهەشـــــتەوە. فەرموودەکـــــەی ســـــەیـــدنا ئـــــەبو ســـــەعیدی خـــودری خـــوا لـــێی رازی بێـــت گشـــتیە کـــە دەفـــەرموێ: وەکـــو بانگـــدەر

[١] موسلیم (٣٨٥) ئەبو داوود (٥٢٣).

بلێنــــەوە.. بەڵام ئـــەم فـــەرموودەی ســـەیدنا عومـــەر خـــوا لـــێی رازی بێـــت تایبـــەتی دەكـــات كـــە لـــە حەیعەلەكانـــدا بووترێـــت: (لاحـــولَ ولا قـــوةَ إلا بـــاللهِ) چونكـــە ئـــەمیان فەرمانـــە، دەفـــەرموێ: وەرن بـــۆ نـــوێژ، ووتنەوەی وەكو خۆی جێی هیچ ناگرێت..

جـــۆرێكی تـــر: ریوایـــەتێك لـــە ســـەیدنا معاویـــەی كـــوڕی ئـــەبو ســـوفیانەوە خـــوا لێیـــان رازی بێـــت هـــاتووە كـــە وەڵامـــی شـــایەتمانەكانی تـــەنها بـــە (وأنـــا)، (وأنـــا أشـــهد) داوەتـــەوە، دەفـــەرموێ: (عَـــنْ أَبِـــي أُمَامَـــةَ بْـــنِ سَـــهْلِ بْـــنِ حُنَيْـــفٍ قَـــالَ سَـــمِعْتُ مُعَاوِيَـــةَ بْـــنَ أَبِـــي سُـــفْيَانَ وَهُـــوَ جَـــالِسٌ عَلَـــى الْمِنْـــبَرِ أَذَّنَ الْمُـــؤَذِّنُ قَـــالَ اللهُ أكـــبرُ اللهُ أكـــبرُ قَـــالَ مُعَاوِيَـــةُ اللهُ أكـــبرُ اللهُ أكـــبرُ قَـــالَ أَشْـــهَدُ أَنْ لَا إِلَـــهَ إِلَّا اللَّهُ فَقَـــالَ مُعَاوِيَـــةُ وَأَنَـــا فَقَـــالَ أَشْـــهَدُ أَنَّ مُحَمَّـــدًا رَسُـــولُ اللَّهِ فَقَـــالَ مُعَاوِيَـــةُ وَأَنَـــا فَلَمَّـــا أَنْ قَضَـــى التَّـــأْذِينَ قَـــالَ يَـــا أَيُّهَـــا النَّـــاسُ إِنِّـــي سَـــمِعْتُ رَسُـــولَ اللَّهِ صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ عَلَـــى هَـــذَا الْمَجْلِـــسِ حِـــينَ أَذَّنَ الْمُـــؤَذِّنُ يَقُـــولُ مَـــا سَـــمِعْتُمْ مِـــنِّي مِـــنْ مَقَـــالَتِي)[1] واتـــە: ئـــەبو ئومامـــە دەفـــەرموێ: گـــوێم لێبـــوو لـــەو كاتـــەی معاویـــەی كـــوڕی ئـــەبو ســـوفیان لەســـەر مینبـــەر دانیشـــتبوو، بـــانگی دا، كـــە بانگدەرەكـــە فـــەرمووی: (اللهُ أكـــبرُ اللهُ أكـــبرُ) ئـــەویش فـــەرمووی: (اللهُ أكـــبرُ اللهُ أكـــبرُ) كـــە بانگـــدەر فـــەرمووی: (أشـــهدُ أنْ لا الـــهَ الا اللهُ) ئـــەو فـــەرمووی: (وأنـــا) كـــە بانگـــدەر فـــەرمووی: (أشـــهدُ

[1] **بوخاری (٩١٤) نەسائی (٢/٢٤) ئیمامی ئەحمەد (٩٥/٤).**

أنَّ محمَّـــداً رســـولُ اللهِ) معاویـــە فـــەرمووی: (وأنـــا)، کـــە بانـــگ تـــەواو بـــوو فـــەرمووی: خەڵکینـــە، خـــۆم گـــویم لـــە پێغەمبـــەری خـــوا بـــووە صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ کـــە لـــە کـــۆڕی وادابـــوو کـــە بـــانگی دا، وا وەڵامـــی دایەوە کە لە منتان بیست.

ئەگـــەر بانگـــدەر ووتـــی: (الصَّـــلاةُ خـــيرٌ مِـــنْ النَّـــوم) ناوترێـــت (صَـــدَقْتَ وَبَـــرَرْتَ وَبالصِّـــدْقِ نَطَقْـــتَ): چونکـــە هـــیچ بەڵگەیـــەکمان لەبـــەر دەســـتدا نیـــە.. ئەگـــەر بانگـــدەر لـــە بـــانگی یەکـــەمی ســـپێدەدا ووتـــی: (الصَّـــلاةُ خـــيرٌ مِـــنْ النَّـــوم) بـــە پـــێی فەرموودەکـــەی ســـەیدنا ئـــەبو ســـەعیدی خـــودری لـــە وەڵامیـــدا وەکـــو خـــۆی دەوترێتـــەوە، چونکـــە بەڵگـــەمان نیـــە کـــە ئـــەو وەڵامـــەی خـــەڵکیمان بـــۆ بچەســـپێنێت کـــە دەڵـــێن (صَـــدَقْتَ وَبَـــرَرْتَ وَبالصِّـــدْقِ نَطَقْـــتَ) هەرچەنـــدە هەنـــدێك شەرعناســـی بـــەڕێزی وەکـــو ئیمـــامی نـــەوەوی و کاســـانیش ئـــەوەیان پەســـەند کـــردووە کـــە وا وەڵامـــی بدرێتـــەوە، بەڵام بـــە بـــێ بەڵگـــە ناتوانین ئەو زیکرە بەچەسپێنین..

٢- دوعـــا بـــۆ پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ دوای تـــەواو بـــوونی بانـــگ: دوعایـــەکی تایبـــەت هەیـــە کـــە پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ داوای لـــە ئوممەتەکـــەی کـــردووە کـــە هـــەر کاتێـــك

گوێیـــان لـــە بانـــگ بـــوو، وەڵامـــی بانگدەرەكـــە بدەنـــەوەو پاشـــان ئـــەو دوعایە بە تایبەت بۆ جەنابیان بكەن..

دوعاكـــەش ئەمەیـــە: (اللَّهُـــمَّ رَبَّ هَـــذِهِ الـــدَّعْوَةِ التَّامَّـــةِ وَالصَّـــلَاةِ الْقَائِمَـــةِ آتِ مُحَمَّـــدًا الْوَسِـــيلَةَ وَالْفَضِـــيلَةَ وَابْعَثْـــهُ مَقَامًـــا مَحْمُـــودًا الَّـــذِي وَعَدْتَـــه)[١] واتـــە: هانـــا خوایـــە، خـــاوەنی ئـــەم بانگـــەوازە تـــەواوو نـــوێژە پیـــادە كـــراوە، ئـــەو وەســـیلەو گەورەییـــە بـــە محمـــد ببەخشـــە، خوایە ئەو پلەو پایە ڕێزدارەی بەڵێنت پێیداوە، بۆی بهێنە دی..

- ســـەیدنا عبـــدالله‌ی كـــوڕی عـــەمر خـــوا لێیـــان رازی بێـــت دەگێڕێتـــەوە كـــە گـــوێی لێبـــووە كـــە پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّی اللَّهُ عَلَیْـــهِ وَسَـــلَّمَ دەیفـــەرموو: (إِذَا سَـــمِعْتُمُ الْمُـــؤَذِّنَ فَقُولُـــوا مِثْـــلَ مَـــا يَقُـــولُ، ثُـــمَّ صَـــلُّوا عَلَـــيَّ، فَإِنَّـــهُ مَـــنْ صَـــلَّى عَلَـــيَّ صَـــلَاةً صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ عَشْـــرًا، ثُـــمَّ سَـــلُوا لِـــيَ الْوَسِـــيلَةَ، فَإِنَّهَـــا مَنْزِلَـــةٌ فِـــي الْجَنَّـــةِ لَا تَنْبَـــغِي إِلَّا لِعَبْـــدٍ مِـــنْ عِبَـــادِ اللَّهِ، وَأَرْجُـــو أَنْ أَكُـــونَ أَنَـــا هُـــوَ، فَمَـــنْ سَـــأَلَ الْوَسِـــيلَةَ حَلَّـــتْ لَـــهُ الشَّـــفَاعَةُ)[٢] واتـــە: كـــە گوێتـــان لـــە بانگـــدەر بـــوو، وەكـــو ئـــەو بیڵێنـــەوە، پاشـــان ســـەلاواتم لـــێ بـــدەن، (داواكـــەن خـــوای گـــەورە دروودی خـــۆییم بەســـەردا ببارێنێـــت) هـــەر كەســـێك ســـەلاواتێكی لێـــدام خـــوای گـــەورە دەقـــات ڕەحمـــەتی خـــۆی بەســـەردا دەبارێنێـــت، پاشـــان دوعـــام

[١] بوخاری (٥٧٩). ئەلبانی: صحيح الجامع (٦٤٢٣).
[٢] سەحیحی لای موسلیم (٣٨٤)، ئەبوداود (٥٢٣)، ترمزي (٣٦٩٤)، نەسائی (٢/٢٥).

بـــۆ بكـــەن وەســـيلەم بـــە نســـيب ببێـــت، وەســـيلە پلەوپايەيـــەكى بەهەشـــتە، تـــەنها بـــۆ بەندەيـــەكى لـــە بەنـــدەكانى خـــوا دانـــراوە منـــيش ئومێـــدەوارم ئـــەو بەندەيـــەى خـــوا بـــم، هـــەر كەســـێك دوعـــاى ئـــەو وەسيلەم بۆ بكات تا بەنسيبم ببێت، شايانى شەفاعەتم دەبێت..

٣- رازى بـــوون بـــە خـــواو بـــە پێغەمبـــەر صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ و بـــە دينەكـــەى: ســـەيدنا ســـەعدى كـــوڕى ئـــەبو وەققـــاس خـــوا لـــێى رازى بێـــت دەفـــەرموێ: پێغەمبـــەرى خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ فـــەرمووى: (مَـــنْ قَـــالَ حِـــينَ يَسْـــمَعُ الأذَانَ: وَأَنَـــا أَشْـــهَدُ أَنْ لا إِلَـــهَ إِلا اللَّهُ وَحْـــدَهُ لا شَـــرِيكَ لَـــهُ ، وَأَنَّ مُحَمَّـــدًا عَبْـــدُهُ وَرَسُـــولُهُ ، رَضِـــيتُ بِـــاللَّهِ رَبًّـــا ، وَبِالإِسْـــلامِ دِينًـــا ، وَبِمُحَمَّـــدٍ نَبِيًّـــا ، غُفِـــرَ لَـــهُ مَـــا تَقَـــدَّمَ مِـــنْ ذَنْبُـــهُ)[١] واتـــە: هـــەر كەســـێك كـــە گـــوێى لـــە بانـــگ دەبێـــت و دەڵـــێ: منـــيش شـــايەتى دەدەم كـــە هـــيچ خوايـــەك نيـــە شـــايانى پەرســـتن بێـــت جگـــە لـــە الله، كـــە تـــاك و تەنهايـــەو شـــەريكى نيـــە، شـــايەتى دەدەم كـــە محمد صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ بەنـــدەو نـــێرراوى خوايـــە، رازيـــم بـــە پـــەروەردگارێتى خـــوا، بـــە ئيســـلام كـــە بەرنامەيـــە و بـــە محمـــد صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ كـــە پێغەمبەرە، لە گوناحەكانى دەبوررێت. .

[١] **سەحيحەووا لە موسليم (٣٨٦)، ئەبوداود (٥٢٥)، ترمزي (٢١٠)، نەسائى (٢/٢٦).**

٤- دوعـــاكردن لـــە نێـــوان بانـــگ و قامەتـــدا: كـاتی دوای بانـــگ و پـــێش قامـــەت كـــردن هەلێكـــە بـــۆ ئومێـــدی قبـــووڵ بـــوونی دوعـــا، بۆیـــە پێویســـتە موســـوڵمان بـــۆ دوعـــاو پاڕانـــەوەی خـــۆیی بـــەكار بهێنێـــت.. ســـەیدنا ئەنەســـی كـــوڕی مالیـــك خـــوا لـــێی رازی بێـــت دەفـــەرموێ كـــە پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ دەیفـــەرموو: (الـــدُّعَاءُ لا يُـــرَدُّ بَـــينَ الأذَانِ وَالإقَامَـــةِ (فَـــادْعُوا)[1] واتـــە: دوعـــای نێـــوان بانـــگ و قامـــەت رەت ناكرێتەوە.. دەی سا دوعای تێدا بكەن..

٥- دوعـــاكردن لـــە دوای تـــەواوبوونی بانـــگ: ســـەیدنا عبـــداللّهی كـــوڕی عـــەمر خـــوا لێیـــان رازی بێـــت دەگێڕێتـــەوە: كـــە كابرایـــەك عـــەرزی پێغەمبـــەری خـــوای صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ كـــرد: (يَـــا رَسُـــولَ اللهِ، إنَّ المـــؤذِّنينَ يُفَضِّـــلُونَنَا، فَقَـــالَ رَسُـــولُ اللهِ صَـــلَّى اللهُ عَليـــهِ وَسَـــلَّمَ: قُـــلْ كَمَـــا يَقُولُـــونَ، فَـــإذَا انْتَهَيْـــتَ فَسَـــلْ تُعْطَـــهْ)[2] واتـــە: ئـــەی پێغەمبـــەری خـــوا بانگـــدەران لـــە ئێمـــە باشـــترن (پاداشـــتیان زۆرتـــرە) پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ فـــەرمووی: وەكـــو ئـــەوان بڵێرەوە، كە تەواو بوویت داواكەو وەڵامت بدرێتەوە..

---

[1] ئەبو داوود (٥٢١) ترمزي (٢١٢) ئیبنوخوزەیمە (٤٢٥) ئەحمەد (١٥٥/٣ ژمارە ١٢٦٠٦) شێخی ئەلبانی رەحمەتی بە سەحیحی ناساندووە: مشكاة المصابيح (٦٧١)، صحيح أبي داود (٥٣٤)، ارواء الغليل (٢٤٤).

[2] ئەبو داوود (٥٢٤) ئیبنوحیببان (١٦٩٥) ئەحمەد (١٧٢/٢) شێخی ئەلبانی بە سەحیحی داناوە: صحيح أبي داود (٥٢٤).

نابێــت كــە بانــگ درا مزگــەوت جـێ بهێڵێــت مەگــەرعــوزری هــەبێت:

كــە لــە مزگەوتێكــدا بانــگ دەدرێــت، موســـوڵمان بــۆی نییــە بــڕوات و نـــوێژی جەماعەتەكـــە نـــەكات، مەگــــەر عـــــوزری هــــەبێت.. ئـــەبو شەعســـاء دەفـــەرموێ: لای ئـــەبو هـــورەیرە دانیشـــتبووین، بـــانگی دا، كابرایـــەك هەســـتاو مزگەوتەكـــەی بەجێهێشـــت، ئـــەبو هـــورەیرە فـــەرمووی: (أمَّـــا هـــذَا فَقَـــدْ عَصَـى أبَـــا القاسِـــم)[1] واتـــە: ئـــەم كابرایـــە ســـەرپێچی لـــە فـــەرمانی بـــابی قاســـم (پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ) كـــرد. ئیمـــامی نـــەوەوی دەفـــەرموێ: ئـــەوە بەڵگـــەی ئەوەیـــە كـــە چوونـــە دەرەوە لـــە مزگـــەوت دوای ئـــەوەی بـــانگی تێـــدا دراو پـــێش ئـــەوەی نوێژەكـــە بكرێـــت كەراهـــەتی هەیـــە، مەگـــەر بـــۆ كەســـێك كـــە عـــوزری هـــەبێت.. عـــوزر وەكـــو دەســـنوێژگرتنەوە، غوســـڵ دەركـــردن بـــۆ یـــەكێك كـــە بـــیری چووبێـــت، یـــان كەســـێك دەســـنوێژی گرانـــە، یـــان دەڕشـــێتەوە یـــان شـــتێكی تـــری لـــەو حاڵەتانـــەی بەســـەر دێـــت.. یـــان وەكـــو ئیمـــامی ئیبنوحەجـــەر دەفـــەرموێ: پێشـــنوێژی لـــە مزگـــەوتێكی تر دەكات.[2]

---

[1] موسلیم (٦٥٥) ئەبوداود (٥٣٦) نەسائی (٢٩/٢) ترمزي (١٣١).

[2] فتح الباري (١٤٣/٢).

هەندێك هەڵەی بانگدەران

بانگـــدان خواپەرســـتیە، خواپەرســـتیش تەوقیفیـــە، واتـــە چـــۆن لـــە پێغەمبـــەری خـــواوە هـــاتووە پێویســـتە ئـــاوا بكرێتـــەوە، هـــیچ گوفتـــارو رەفتـــارێكی بـــە بـــێ بەڵگـــە بـــۆ زیـــاد ناكرێـــت و هیچیشـــی بـــە بـــێ بەڵگـــە لـــێ كـــەم ناكرێتـــەوە.. بەڵام بـــە داخـــەوە بانگـــدان و قامـــەت كـــردنیش وەكـــو خواپەرســـتیەكـــانی تـــر هەڵـــەو پەڵـــەی زۆری بیدعـــەو كـــەم و كورتی كەوتۆتە سەر، لەوانە:

یەكەم: هەڵەی بانگدەران:[1]

١- لەراندنـــەوەو درێژكردنـــەوەی پیتـــەكانی مـــەدد زیـــاتر لـــە ســـنوری خۆیان.

٢- زیـــاد كردنـــی ووشـــەی (ســـیدنا) بـــۆ پـــێش نـــاوی پێغەمبـــەری خـــوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە شایەتمانەكەدا..

٣- تەســـبیحات كردنـــی پـــێش بانـــگ و ســـەڵاو شـــیعر خوێندنـــەوە دوای بانگ.

٤- ســـەڵاواتدان لـــە پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ پـــاش بانگ.

[1] عماد زكي: بدع و أخطاء المصلين/ التوفيقية للنشر و التوزيع.. له صحيح فقه السنة وە وەرگیراوە (١/٢٨٨).

٥- فاتیحە دادانی دوای بانگ.

٦- پابەند نەبوون بە شێوەو چۆنیەتی شەرعی بانگەکەوە.

٧- واز هێنـــان لــــە بـــانگی یەکـــەمی بـــەیانی و زیـــادکردنی تەســـویب (ووتنی الصَّلاةُ خیرٌ مِنْ النَّوم) بۆ بانگی دووەم.

دووەم: هەڵەی گوێگرانی بانگ:

١- پابەنـــد نـــەبوون بـــەو گوفتـــارو رەفتارانـــەی دەربـــارەی بانـــگ بـــاس کران، یان ئیهمال کردن و گوێ پێنەدانیان.

٢- ووتنی (لَبَّیْكَ) لەگەڵ بیستنی بانگەکەدا.

٣- مـــاچ کردنـــی نینۆکـــە گـــەورە لــــە کـــاتی ووتـــنی شـــایەتمانەکەو هێنانیان بەسەر چاوەکاندا!!

٤- زیـــاد کردنـــی (والدَّرَجَـــةَ الرَّفیعَـــةَ العَالِیَـــةَ) بـــۆ دوعـــای وەســـیلەکەی دوای بانگـــدان کـــە ســـەنەدی ســـاغ نەبۆتـــەوە کـــە لـــەو دوعایـــەدا بێـــت، ئـــەمما (إنَّـــكَ لا تُخْلِـــفُ المِیعَـــاد) ریوایـــەتی بەیهیقیـــەو شەرعناســـانێکی کـــۆن وەك نـــەوەوی و نـــوێ وەکـــو شـــێخ ئیبنبـــاز بـــە ســـەحیحیان ناساندووەو کاریان پێ کردووە.

٥- سوێند خواردن بە بانگ و بە هەقی بانگەکە !!

سێیەم: هەڵەی کاتی قامەت کردن:

١- وەڵام نەدانەوەی گوێگرانی.

٢- ووتـــنی: (أقَامَهَـــا اللهُ وَ أدامَهَـــا مَـــا دامَـــتْ السَّـــمَاواتُ والارضُ) کـــە زۆرینـــــەی مـــــەلای کـــــورد دەیڵــــێن، زیادەیــــــەو ناســــــەلمێنرێت، موناقەشــــەی فـــــەرموودەوانان و شەرعناســـــان لەســـــەر (أقَامَهَـــا اللهُ وَ أدامَهَا)کەیـــەتی کـــە دەرهـــەق ئـــەویش فەرموویانـــە زەعیفـــە[1] و نابێتـــە بەڵگەی چەسپاندنی خواپەرستی ..

٣- ووتـــنی دوعـــای وەســـیله (اللَّهُـــمَّ رَبَّ هَـــذِهِ الـــدَّعْوَةِ التَّامَّـــةِ وَالصَّـــلَاةِ الْقَائِمَـــةِ..)لـــە دوای قامـــەت کـــردن! هەنجەتیشـــیان ئەوەیـــە کـــە مـــادام بـــە قامـــەت ووتـــراوە بانـــگ! ئـــەمانیش بـــە رەوایـــان زانیـــووە کـــە لـــە پـــاش قامـــــەت ئـــــەم دوعایـــــە بیڵێنـــــەوە.. ئەمـــــە بەڵگـــــەی لەســـــەر نیـــــەو بیدعەیە..

[1] ئەبو داوود لە سونەنیدا (ژمارە ٥٢٨) فەرموودەیەك لە سەیدنا ئەبو ئومامەوە خوا لێی رازي بێت دەگێڕێتەوە کە دەفەرموێ: (أَنَّ بِلَالًا أَخَذَ فِي الْإِقَامَةِ، فَلَمَّا أَنْ قَالَ: قَدْ قَامَتْ الصَّلَاةُ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : (أَقَامَهَا اللَّهُ وَأَدَامَهَا) ئیمامی نەووی لە المجموع (١٢٢/٣) دا دەفەرموێ زەعیفە، هەروەها ئیمامی ئیبنوحەجەر لە التلخیص الحبیر (٢١١/١) دا دەفەرموێ: زەعیفە.. شێخی ئەلبانی لە ارواء الغلیل دا (٢٤١) دەفەرموێ: لەبەر ئەوەی محمدی کوڕي سابیت کە عوبەیدیە لە سەنەدەکەیدا هەیە، بۆیە فەرموودەکە زۆرزەعیفە..

٤- هەنـــدێك بیدعـــەوانی تـــر پـــێش نـــوێژ دابەســـتن دوعایـــەك دەكـــەن و دەڵـــێن: (أللهُـــمَّ أحْسِـــنْ وُقوفَنَـــا بَـــينَ يَـــدَيكَ) واتـــە: خوایـــە راوەســـتانمان لەبـــەر دەســـتتدا چـــاك كـــەیت.. هەنـــدێكی تریـــان زیـــادەی تـــریش دەڵـــێن: (يَـــومَ الْعَـــرْضِ عَلَيـــكَ) واتـــە: لـــەو رۆژەدا كـــە هـــەموو نیشـــان جـــەنابت دەدرێنـــەوە، زۆرینـــەی شەرعناســـان و تـــوێژەرەوەو فـــەرموودەوانانی كـــۆن و نـــوێ لەســـەر ئـــەوەن كـــە هـــیچ دوعایـــەك لـــە نێـــوان قامـــەت و نـــوێژ دابەســـتن (تـــەكبیرەی ئیحـــرام)دا نەســـەلمێنراوە، نـــە دوعـــای وەســـیلەو نـــە ئـــەم دوعایـــەو نـــە دوعـــای تر..[1]

[1] لە زانایانی سەردەم شێخ بن بازو شێخ عبدالرزاق عەفیفي و شێخ عبدالله بن قەعوود ئەوەیان فەرمووە: فتاوی اللجنة الدائمة (٦/٨٩، ٩٠).

قامەت كردن

پێناســـــــەی: پێشـــــتر ووتمـــــان قامـــــەت ئاگاداركردنـــــەوەی ئـــــەو موســـولْمانانەیە كـــە ئامــادەی نـــوێژكردنن، ئەمـــەش بـــە لــــەفزی دیـــاری كراوە كە دەبێت بە شێوەیەكی تایبەتیش بوترێت.

ســـیفەتی قامـــەت: ئـــەوەی لـــە پێغەمبـــەری خـــواوە صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ ســـەلمێنراوە كـــە بـــاس لـــە چۆنیـــەتی قامـــەت بكـــەن، دوو فەرموودەیە:

١- قامەت یازدە رستەیە:

(اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ
أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ
حَيَّ عَلَى الصَّلَاةُ
حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ
قَدْ قَامَتْ الصَّلَاةُ ، قَدْ قَامَتْ الصَّلَاةُ
اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ)[1]

ئەمـــە ریوایـــەتی ســـەیدنا عبـــداللەی كـــوڕی زەیـــدە، كـــە ســـەیدنا بیلالـــی فێـــر كـــردو ئـــەویش بـــەردەوام لـــە خزمـــەت پێغەمبـــەری خـــوادا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــــهِ وَسَـــــلَّمَ دەیفـــــەرمووەوە.. بۆچـــــوونی شەرعناســـــان و

[1] بوخاری (٦٠٥) موسلیم (٣٧٨).

فـــەرموودەوانان لـــەســـەر ئەمـــەیان تـــا رادەیـــەکی زۆر کۆیـــە، بەڵام ئیمـــامی مالیـــك دەفـــەرموێ: یـــەکجار دەوترێـــت: (قَــدْ قَامَــتْ الصَّــلَاةُ).

ئیمامی ئەبوحەنیفە دەفەرموون قامەت حەڤدە رستەیە..

٢- قامـــەت حەڤـــدە رســـتەیە: چوارجـــار (اللَّهُ أَكْــبَرُ) دووجـــار (أَشْــهَدُ أَنْ لَا إِلَـــهَ إِلَّا اللَّهُ) دووجـــار (أَشْـــهَدُ أَنَّ مُحَمَّـــدًا رَسُـــولُ اللَّهِ) دووجـــار (حَــيَّ عَــلَى الصَّــلَاةِ) دووجـــار (حَــيَّ عَــلَى الْفَــلَاحِ) دووجـــار (قَــدْ قَامَــتْ الصَّـــلَاةُ) دووجـــار (اللَّهُ أَكْـــبَرُ) یـــەکجاریش (لَا إِلَـــهَ إِلَّا اللَّهُ).. ئەمـــەش لە ریوایەتەکەی سەیدنا ئەبو مەحزوورەدا هاتووە:

(أَنَّ أَبَــا مَحْـــذُورَةَ حَدَّثَـــهُ قَـــالَ عَلَّـــمَنِي النَّـــبِيُّ صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ الْأَذَانَ تِسْـــعَ عَشْـــرَةَ كَلِمَـــةً وَالْإِقَامَـــةَ سَـــبْعَ عَشْـــرَةَ كَلِمَـــةً ، الْأَذَانُ:.. وَالْإِقَامَةُ:

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ

حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ

قَدْ قَامَتْ الصَّلَاةُ قَدْ قَامَتْ الصَّلَاةُ

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ)[1]

ئەمـــه پەســــەندكراوی ئیمـــامی ئـــەبو حەنیفەیــــەو ئێســــتا حەنـــەفی مەزهەبەكان ئاوا قامەت دەكەن. .

ئیمـــــامی ئیبنوتەیمییــــــه دەفـــــەرموێ: ئیمـــــامی ئەحمــــــەد ریوایــــەتی بانگەكـــەی بیلالـــی پـــێ پەســـەندتربووە چونكـــه بـــەردەوام لـــه خزمـــەتی پێغەمبــــەری خـــوادا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ داوێـــتی، ریوایەتەكـــــەی ئەبومەحزوورەشی بە پەسەند زانیووە ..[2]

ئایــا ئــەوكەســـەی بانــگ دەدات هــەردەبــێ ئــەویش قامــەت بكــات؟!:

بـــەڵێ وا پەســـەندترە، چونكـــە لـــە ســـەردەمانی پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ ســـەیدنا بیلالـــی حەبەشـــی بـــانگی دەداو هـــەر ئـــەویش قامەتەكـــەی دەكـــرد.. ئەمــــەش بۆچــــوونی زۆرینـــەی شەرعناســــانە.. ئەگـــەر كەســـێك بـــانگی داو كەســـێكی تـــر لـــە جـــێی ئـــەو قامـــەتی كـــرد، ئەویش هەر جائیزە..

بیســـەران قامـــەت لـــە دوای ئیقامەوانـــەوە دەڵێنـــەوە؟!: بـــەڵێ وەكـــو ئـــەو دەڵێنـــەوە، چونكـــە فەرموودەكـــەی پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ دەفـــەرموێ: (إِذَا سَـــمِعْتُمْ النِّـــدَاءَ فَقُولُـــوا مِثْـــلَ مَـــا يَقُـــولُ

---

[1] **ئەبو داوود (٥٠٢)، ترمزي (١٩٢)، نەسائی (٦٣٢) ئیبنو ماجە (٧٠٩) شێخی ئەلبانی بە سەحیحی داناوە لە صحيح أبي داود (٤٧٤).**

[2] **ابن تيمية: القواعد النورانية/دار ابن الجوزي ١٤٢٢ ك ل ٤٣.**

الْمُــؤَذِّنُ)[1] واتــە: ئەگــەر گوێتــان لــە بانــگ بــوو، هــەر وەکــو ئــەوەی بانگـــدەر دەیڵێـــت بیڵێنـــەوە.. قامـــەت کـــردنیش بانگـــە، چونکـــە پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّی اللَّهُ عَلَیْــهِ وَسَـــلَّمَ دەفـــەرموێ: (بَـیْنَ کُـلِّ أَذَانَـیْنِ صَلَاةٌ بَـیْنَ کُـلِّ أَذَانَـیْنِ صَـلَاةٌ بَـیْنَ کُـلِّ أَذَانَـیْنِ صَـلَاةٌ قَـالَ فِـي الثَّالِثَـةِ لِمَـنْ شَـاءَ)[2] واتــە: لــە نێــوان هــەر دوو بانگـــدا نوێژێــك هەیــە، لــە نێــوان هــەر دوو بانگــدا نوێژێــك هەیــە، لــە ســێیەم جاریشــدا فــەرمووی: لــە نێــوان هــەر دوو بانگـــدا نوێژێــك هەیــە بــۆ هــەر کەســێك حــەزکات بیکات..

وەڵامـــــدەرەوە (قَـــدْ قَامَــــتْ الصَّــــلَاةُ) وەکـــو بانگدەرەکــــە دەڵێتــەوە؟!: کــە گــوێی لێبــوو بانگدەرەکــە دوو جــار دەڵــێ: (قَـدْ قَامَـتْ الصَّـــلَاةُ، قَـــدْ قَامَـــتْ الصَّـــلَاةُ) هـــەر دەبێـــت وەکـــو ئـــەو بڵێتـــەوە، چونکـــە مانـــای فـــەرمووده گشـــتیەکە: (إِذَا سَـــمِعْتُمْ النِّـــدَاءَ فَقُولُـــوا مِثْـلَ مَـا یَقُـولُ الْمُـؤَذِّنُ)[3] واتــە: ئەگــەر گوێتــان لــە بانــگ بــوو، هــەر وەکــو ئــەوەی بانگـــدەر دەیڵێـــت بیڵێنـــەوە.. ئـــەوەش دەگرێتـــەوە، نـــەك لــە خۆمانـــەوە بــێ هــەبوونی بەڵگــە بڵێـــین: (أَقَامَهَـــا اللهُ وَأَدامَهَـــا)

---

[1] بوخاری (٦١١) موسلیم (٣٨٣)..
[2] بوخاری (٨٣٨).
[3] بوخاری (٦١١) موسلیم (٣٨٣)..

چونكـــه وەكـــو شـــێخی ئـــەلبانی رەحمـــەتی دەفـــەرموێ: ریوایـــەتێكی لاوازەو خواپەرستی پێ ناچەسپێنرێت..[1]

كـــەی قامـــەت دەكرێـــت؟: ئەســـڵ ئەوەیـــە كـــە بانگـــدەر ئـــەو كاتـــە قامـــەت دەكـــات كـــە پێشـــنوێژ (ئیمـــام)ە كـــەیان بیـــنی وا بـــۆ ئیمامەتیەكەی هات..

- ســـەیدنا جـــابری كـــوڕی ســـەموره خـــوا لـــێی رازی بێـــت دەفـــەرموێ: (ثُـمَّ لا يُقِـيمُ حَـتَّى يَخْـرُجَ اليـهِ النَّـبِيُّ صَـلَّى اللهُ عَلَيـهِ وَسَـلَّمَ ، فَـإِذَا خَـرَجَ أَقَـامَ حِـينَ يَـرَاهُ)[2] واتـــە: پاشـــان قامـــەتـی نـــەدەكرد تـــا پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ تەشـــریفی دەهێنـــا، هـــەر كـــە دەیبیـــنی وا تەشریفی هێنا قامەتی دەكرد.

- دەشـــێت پێشـــتر كـــە بانگـــدەر زانـــی پێشـــنوێژ دێـــت قامـــەت بكـــات و خەڵكەكـــە بـــۆ نـــوێژ ریـــز بـــبن.. چونكـــە ســـەیدنا ئـــەبو هـــورەیره خـــوا لـــێی رازی بێـــت دەفـــەرموێ كـــە قامـــەتی نـــوێژ بـــۆ پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ دەكـــراو خەڵكەكـــە ریـــزی نوێژیـــان دەگـــرت، پـــێش ئـــەوەی پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ لـــە شـــوێنی خـــۆی هەســـتێت: (أَنَّ الصَّـــلَاةَ كَانَـــتْ تُقَـــامُ لِرَسُـــولِ اللَّهِ صَـــلَّى اللَّهُ

[1] **ارواء الغليل (٢٤١)**

[2] **موسلیم (٦٠٦) ئەبو داوود (٥٣٧) ترمزي (٢٠٢) ئەحمەد (٩١/٥) سەحیحە صحيح فقه السنة (٢٧٦/١).**

عَلَيْــهِ وَسَـــلَّمَ ، فَيَأْخُــذُ النَّــاسُ مَصَــافَّهُمْ قَبْــلَ أَنْ يَأْخُــذَ النَّــبِيُّ صَــلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُقَامَهُ)[1]

ئیمــامی ئیبنـــو حەجـــەری عەســـقەلانی لـــە شـــەرحی (بَــيْنَ كُــلِّ أَذَانَــيْنِ صَــلَاةٌ)[2] واتـــە: لـــە نێـــوان هـــەر دوو بانگـــدا نوێژێـــك هەیـــە دەفـــەرموێ: دەشـــێت مەبەســـتی لـــە كردنـــی نـــوێژێكی ســـوونەت بێـــت لـــە نێـــوان بانـــگ و قامەتەكەیـــدا، هـــەر وەكـــو كـــە دەشـــێت مەبەســـتی ئـــەوە بێـــت كـــە: دوای بانـــگ یەكســـەر قامـــەت نـــەكرێت، بـــەڵكو فاســـڵی كـــات بـــە قـــەدەر نـــوێژێكی ســـوونەت بخرێتـــە نێوانیـــان..[3] ئەمـــەش رەوایـــە چونكـــە كـــە بانـــگ دەدرێـــت دەبێـــت ئەوەنـــدە چـــاوەڕوانی خـــەڵكی بكرێـــت تـــا دێـــن بـــە دەنگـــەوەو جەماعەتەكـــەیان دەكـــەن، خـــۆ حیكمـــەتی بانگدانەكـــە بـــۆ كۆكردنـــەوەی خەڵكەكەشـــە بـــۆ نـــوێژی جەماعەتیان..

- حەنەفیـــەكان دەفـــەرموون: مـــاوەی خوێنـــدنی بیســـت ئایـــەت بـــۆ نێـــوان بانـــگ و قامـــەتی نـــوێژی بـــەیانی و بـــۆ نێـــوان بانـــگ و قامـــەتی نـــوێژی نیـــوەڕۆ ئەوەنـــدەی كـــە چـــوار ركـــات نـــوێژ بكرێـــت و لـــە هـــەر

---

[1] موسلیم (٦٠٥).

[2] بوخاری (٨٣٨).

[3] فتح الباري (١٠٧/٢).

یەكێكیانـــدا بـــڕی دە ئایـــەتیان تێـــدا بخوێنێـــت كـــاتێكی گونجـــاوە، كـــاتی نێـــوان بانـــگ و قامـــەتی عەســـریش ئەوەنـــدەی كـــە لـــە دوو ركاتـــدا بـــڕی دە ئایـــەت بخوێنێـــت باشـــە، بـــۆ نـــوێژی شـــێوان مـــاوەی خوێنـــدنی ســـێ ئایەت بەسە، نوێژی خەوتنانیش وەكو نوێژی نیوەڕۆ لێبكات ..[1]

- شـــــافیعیەكان دەفـــــەرموون: ئەوەنـــــدە چـــــاوەڕوان بكرێـــــت تـــــا خەڵكەكـــــە بـــــۆ نـــــوێژی كۆمـــــەڵ كۆدەبنـــــەوە.. هەنـــــدێكی تریـــــان دەفەرموون: بەقەدەر ماوەی كردنی نوێژێكی دوو ركاتی..[2]

- حەنبەلیـــەكان دەفـــەرموون: بەقـــەدەر مـــاوەی گرتـــنی دەســـنوێژێك و كردنـــی دوو ركـــات ســـوونەت.. هەنـــدێكی تریـــان فەرموویانـــە: بەقـــەدەر ئەوەنـــدەی كەســـێك لـــە خـــواردن وخواردنـــەوەی ژەمێـــك خۆراك ببێتەوە.[3]

وادەزانـــم تەقـــدیر كردنـــی ئـــەو كاتـــە دەكەوێتـــە ســـەر پێشـــنوێژەكە، ئـــەو دەبێـــت رەچـــاوی بـــارودۆخی نوێژخوێنـــەكانی بكـــات، چونكـــە ئەگـــەر مزگەوتەكـــە لـــە ناوجەرگـــەی بازاڕێكـــدا بێـــت، جیـــاوازە وەك لەوەی مزگەوتی گەڕەكێكی كەنار شارە، یان مزگەوتی گوندێكە..

[1] بدائع الصنائع (١/١٥٠).
[2] المجموع (٣/١٢٧)، تحفة المحتاج (١/١٣٨).
[3] المغني (٢/٦٧) الانصاف (١/٣٩٢) كشاف القناع (١/٢٨٨)..

کەی خەڵکەکە هەڵدەستن بۆ نوێژ؟:

- ئەگـــەر پێشـــنوێژەکەیان لـــەلا نـــەبوو، باشـــتر وایـــە چـــاوەڕوانی بکـــەن، کـــەی لێیانـــەوە دەرکـــەوت ئینجـــا قامـــەت بکـــەن، ئەگـــەر بانگدەرەکـــە بـــێ ئـــەوەی پێشـــنوێژەکە ببیـــنێ قامـــەتی کـــرد، دەتـــوانن هەڵنەســـتن تـــاکو دێـــت. لەبـــەر ئـــەو فەرموودەیـــەی ســـەیدنا ئـــەبو قـــەتادە کـــە دەفـــەرموێ: پێغەمبـــەری خـــوا صَـــلَّى اللَّهُ عَلَيْـــهِ وَسَـــلَّمَ فـــەرمووی: (إِذَا أُقِيمَـــتْ الصَّـــلاةُ فَـــلَا تَقُومُـــوا حَـــتَّى تَرَوْنِـــي)[١] واتـــە: ئەگەر قامەت کرا، تا من نەبینن هەڵمەستن بۆ نوێژەکە.

ئەگەرپێشنوێژەکەیان لابوو:

- ئیمـــامی ئـــەبو حەنیفـــە دەفـــەرموێ: کـــە بانگـــدەر ووتـــی: (حَـــيَّ عَلَـــى الصَّلاة) ئەمانیش هەڵدەستن..

- ئیمـــامی مالیـــك دەفـــەرموێ: ئەگـــەر دەســـتی بـــە قامـــەت کـــرد هەڵدەستن..

- ئیمـــــامی شـــــافیعی و زۆرینـــــەی شەرعناســـــان دەفـــــەرموون: هەڵناستن تا بانگدەر لە قامەتەکەی دەبێتەوە. .

---

[١] بوخاری (٦٣٧) موسلیم (٦٠٤).

- ئیمـــامی ئەحمـــەد دەفـــەرموێ: کـــە بانگـــدەر دەفـــەرموێ: (قَـــدْ قَامَـــتْ الصَّلاة) هەڵدەستن. .

پـــێم وایـــە کاتێـــك پێشـــنوێژ دێتـــە جـــێ نـــوێژی خـــۆی و بانگـــدەر دەســـت دەکـــات بـــە قامـــەت کـــردن، باشـــتر وایـــە خەڵکەکـــەش بـــۆ نوێژەکـــە هەستن.. والله اعلم.

پێڕست

لاپەڕە	بابەت
٩	پێشەکی
١١	بانگ و قامەت
١٢	بانگدان
٢٢	حوکمی بانگ لەسەفەردا
٢٣	حوکمی بانگ بۆ نوێژگێرانەوە
٢٤	حوکمی بانگ بۆ ئافرەتان
٢٩	حوکمی بانگ بۆ نوێژی تاک و جەماعەتی دووەمی مزگەوت
٣١	بانگ بۆ دوو نوێژی کۆکراوە
٣١	ئەو نوێژانەی بانگیان بۆ دەدرێ
٣٢	ئەو نوێژانەی بانگیان بۆ نادرێ
٣٣	مەرجەکانی بانگ
٤٤	سیفەتی بانگدەر
٤٧	سیفەتی بانگ
٥٥	چی لە بانگدان باشە بکرێت.؟
٥٩	چی باشە بۆ وەڵامدانەوەی بانگ
٦٧	هەڵەی بانگدەران
٧١	قامەتکردن
٧٨	کەی خەڵکەکە هەڵدەستن بۆ نوێژ؟

زانكۆی ئازادی دیراساتی ئیسلامی زادی

(زادی ڕێمان)

ماڵپەر

zadyreman.com

پەڕەی فەیسبووك

fb.com/zadyreman

هەژماری تویتەر

twitter.com/zadyreman

هەژماری ئیستاگرام

instagram.com/zadyreman

ئیمەیل

zadyreman@gmail.com